

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

REGINA MILAŠIENĖ

VERSLO NUOSAVYBĖS EKONOMIKOS SPECIALIZACIJA

UŽSIENIO PREKYBOS ĮTAKA LIETUVOS EKONOMIKAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Doc.R.A.Grižas

Vilnius, 2006/2007

TURINYS

IVADAS.....	3
1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI PAGRINDAI	
1.1. Klasikinė tarptautinės prekybos teorija.....	6
1.2. Neoklasikų (Hecksher-Ohlin, Stolper-Samuelson) teorijos.....	9
1.3. Leontjevo paradoksas.....	10
1.4. Mažėjančių kaštų arba masto ekonomijos teorija.....	11
1.5. Rizikos veiksniai įtakojantys prekybą	12
2. UŽSIENIO PREKYBOS REIKŠMĖ IR ĮTAKA LIETUVOS EKONOMIKAI EUROPOS SAJUNGOS KONTEKSTE	
2.1. Eksporto ir importo dinamika ir struktūra.....	14
2.2. Svarbiausi užsienio prekybos partneriai.....	20
2.3. Šalies mokėjimų balansas.....	24
2.4. Lietuvos užsienio prekyba ir bendrasis vidaus produktas (BVP).....	28
2.5. Šalies užsienio prekybos strategija	34
3. UŽSIENIO PREKYBOS REGULIAVIMO INSTRUMENTAI IR JŲ TAIKYMAS	
3.1. Lietuvos muitai.....	37
3.2. Muitų politika ir problemos.....	41
3.3. Netarifinės rinkos apsaugos priemonės	
3.3.1. Netarifinių priemonių taikymas	44
3.3.2. Kvotos, subsidijos, antidempingai.....	46
4. UŽSIENIO PREKYBOS POLITIKOS FORMŲ IR PRIEMONIŲ YPATUMAI	
4.1. Laisva Europos Sąjungos prekyba	49
4.2. Lietuva ir tarptautinės ekonominės institucijos	52
IŠVADOS.....	56
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	59
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	64
EKONOMINIŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS.....	66

IVADAS

Užsienio prekybos užuomazgų reikėtų ieškoti gilioje praeityje, nes pradėjus gaminti ar teikti tam tikras paslaugas atsirado poreikis keisti pagaminta produkcija, prekiauti tarpusavyje. Nuo seno pagrindiniai Lietuvos užsienio prekybos partneriai buvo Rusija ir Skandinavijos šalys. XIII amžiuje vokiečių pirklių miestų sąjunga stengėsi įsigalėti Pabaltijo šalyse. XIII ir XIV amžiais svarbiausias Lietuvos prekybai buvo Rygos uostas, kaip laisva ekonominė zona. Iki XV amžiaus buvo eksportuojamas vaškas, kailiai, odos. Iš Rusijos per Lietuvą keliavo dideli kiekiai kailių. XVII amžiaus antra pusė pasižymėjo gatavų gaminių išvežimu, atsirado lietuviška drobė, pakinktai arkliams, kailinės kepurės, tačiau pagrindinę eksporto dalį sudarė tradicinės žaliavos.

Lietuvai atstačius nepriklausomybę 1918 metais, šalies ekonominė situacija buvo sudėtinga. Tuo laikotarpiu nebuvo ir teisinės bazės, reglamentuojančios užsienio prekybą. Tik 1919 metų gegužės mėnesį buvo priimtas muitų įstatymas, paskelbtas muitų tarifas. Pasienio kontrolės funkcijas atliko kariuomenė, jokių muitinių nebuvo. Iš pradžių prekybą su užsienio šalimis teko pradėti pačiai valstybei, nes privačios iniciatyvos trūko. Susikūrė pirmieji valstybiniai monopoliai (linų). Iš pradžių prekyba daugiausia vystėsi su kaimyninėmis šalimis – Vokietija, Latvija, kuri tuo metu buvo daugiau tarpininkas, nei prekių vartotojas.

Eksporto srityje buvo įvesta licenzijų sistema. Prekes eksportuojant iš pradžių muitų nebuvo, tik reikėjo gauti finansų ministro leidimą. Tačiau jau 1919 metais kai kurioms prekėms buvo įvesti išvežamieji muitai. Eksporto srityje stambiausias pozicijas sudarė šios prekės: maisto prekės, linai, miško medžiaga.

Pirmosios nepriklausomos Lietuvos laikotarpis pasižymėjo tuo, kad buvo padėti tvirti pagrindai vystyti užsienio prekybą. Buvo paruošta teisinė bazė, taip pat lietuviški produktai tapo žinomi užsienio rinkose. Lietuvą akupavus TSRS, nutrūko ir visi ryšiai su užsieniu, nes toliau visas procesas vyko centralizuotai.

Užsienio prekyba Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1990 metais vėl pradėjo žengti savo pirmuosius žingsnius. Buvo pradama užmegzti ekonominius ryšius, pasirašomos sutartys, ruošiama teisinė bazė. Lietuvos eksporto ir importo rinkų 1991-1994 metai rodo, kad mūsų užsienio prekyba yra nestabili, formavimosi stadijoje. Jai būdingi žymūs struktūriniai pokyčiai.

Lietuvos užsienio prekyba 1991-1995 metais patyrė esminių pokyčių orientacijoje iš Rytų į Vakarų rinkas bei išvežamų - įvežamų prekių struktūroje. Tai ypač skaudžiai atsiliepė tam tikrų Lietuvos pramonės šakų atstovams, nes visa pramonė buvo integruota į vieningą TSRS ekonominę struktūrą. 1990 metais Lietuvos eksporte vyravo NVS šalys, kurioms teko 80 % viso Lietuvos eksporto, o 1995 metais eksportas į NVS šalis sudarė tik 42 %, o į Vakarų ir kitas šalis - 58 % viso

Lietuvos eksporto. Prekyba su Europos Sąjungos (ES) bei Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) šalimis auga sparčiau negu su kitomis šalimis. Tam turėjo įtakos laisvos prekybos sutartis tarp Lietuvos ir ES, kuri įsigaliojo 1995 metų sausio 1 d. Ji buvo įtraukta į Asociacijos sutartį, kuri pradėjo veikti 1998 metų pradžioje. Remiantis šia sutartimi, laisvos prekybos zona turi būti sukurta tarp sutartį pasirašiusių šalių šešeriams metams. Dvišalės laisvos prekybos sutartys yra pasirašytos su Europos laisvos prekybos asociacija bei šiomis šalimis: Čekija, Estija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Ukraina.

Tačiau jos dalis bendroje užsienio prekyboje nuolat mažėjo, vis daugiau tuo laikotarpiu buvo orientuojamasi į ES. Lietuvos užsienio prekyba buvo perorientuota iš Vakarų į Rytus dėl šių priežasčių:

- reikėjo naujų gamybos technologijų;
- naujų investicijų;
- naujos rinkos didėjimas;

Užsienio prekyba daro tiesioginę įtaką šalies vidaus rinkai: aktyvėja konkurencija, nes atsiranda pajėgūs konkurentai iš užsienio. Padidėjusi konkurencija verčia vietiniam gamintojam konkuruoti ne tik kainomis, bet prekės kokybe, dizainu ir pan.

Šio darbo pagrindinis tikslas yra įvertinti teorinius užsienio prekybos aspektus, prekybos tendencijas ir jų pastebimumą užsienio prekyboje ir įvertinti užsienio prekybos įtaką šalies ekonomikai remiantis statistiniais duomenimis. Numatytam tikslui įvykdyti keliami šie uždaviniai:

- atskleisti užsienio prekybos sampratos nevienareikšmingumą;
- apibendrinti pagrindinius tarptautinės prekybos motyvus;
- įvertinti pagrindinių užsienio prekybos rodiklių dinamiką pastaraisiais metais;
- apžvelgti prekybos reguliavimo instrumentus ir jų taikymą;
- atskleisti užsienio prekybos įtaką šalies ekonomikai;
- nubrėžti užsienio prekybos ateities tendencijomis, perspektyvas, bei strategiją.

Magistro baigiamasis darbas yra teorinio analitinio pobūdžio. Nagrinėjami teoriniai ekonomikos pagrindai, tarptautinio darbo pasidalinimo pranašumai realizuojant užsienio prekybos ryšius, kurie įgauna naujas formas. Tai XIX a. klasikinės ekonominės teorijos atsato David Ricardo „Santykinio pranašumo teorija“, kuri teigia, kad kiekvienos prekės vienetui pagaminti skirtingose šalyse sunaudojami vienodi darbo kiekiai ir kad pasekmės priklauso ne nuo absoliutaus darbo našumo, bet nuo jų santykio kiekvienoje šalyje. Neoklasikų Hecksher-Olin, Stolper-Samuelson ekonominės teorijos, kurios teigia, jog šalys eksportuoja prekes, kurių gamybai intensyviai naudoja perteklinius išteklius ir importuoja kurių gamybai naudoja ribotus gamybos

ištekliai. Amerikiečių ekonomisto V. Leontjevo teorija teigia, kad eksportuojamos darbai imlios prekės, o importui – kapitalo imlios prekės.

Atliekant Lietuvos užsienio prekybos eksporto-importo analizę panaudoti Statistikos departamento prie Lietuvos Vyriausybės ataskaitiniai duomenis už 2000 – 2005 m.

Darbe panaudoti: Lietuvos Respublikos 2004 m. balandžio 27 d. „Muitinės įstatymas“ Nr. IX-2183; Lietuvos Respublikos 2002 m. birželio 13 d. nutarimu Nr. 901 „Dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų administravimo“.

Analizuojant Lietuvos užsienio prekybos pokyčius, politiką panaudota internete skelbtais, publikuotais straipsniais užsienio prekybos tematika, tai pat Lietuvos Vyriausybės Ekonominės analizės departamento „Makroekonominių rodiklių apžvalga už 2005 m.“, Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos „Lietuvos užsienio prekybos pokyčių ir plėtros analizė už 2004 m.

Iškelta hipotezė: Lietuvos nacionalinė ekonomika yra pasaulinės ekonomikos sudedamoji dalis (plėtra, liberalizacija ir kt.) ir tai atspindi statistiniai eksporto bei importo apimčių rodikliai.

Pirmoji dalis yra teorinio pobūdžio, tai prekybos samprata, ekonominės teorijos ir veiksniai įtakoiantys prekybą.

Antrojoje dalyje analizuojami užsienio prekybos struktūra, svarbiausi šalies užsienio prekybos partneriai. Remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LRV duomenimis, analizuojamas eksportas ir importas, jų svarba šalies ekonomikai, eksportas į trečiasias šalis, pateikiama Lietuvos užsienio prekybos strategija.

Trečioje dalyje apžvelgiame užsienio prekybos reguliavimo instrumentus, jų taikymą, bei jų svarbą užsienio prekybai, bei šalies ekonomikai.

Ketvirtoje dalyje nagrinėjama šalies užsienio prekybos politika, laisva Europos Sąjungos prekyba ir tarptautinių ekonominių organizacijų įtaka Lietuvos prekybai.

1. TARPTAUTINĖS PREKYBOS TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Klasikinė tarptautinės prekybos teorija

Kiekvienos šalies ūkis yra pasaulinio ūkio dalis. Pasaulinis ūkis suprantamas kaip technologinių, informacinių, ekonominių, ekologinių, kultūrinių ryšių visuma. Pasaulinio ūkio materialųjį pagrindą sudaro tarptautinis darbo pasidalijimas. Pasaulinis ūkis pradėjo formuotis dėka tarptautinės prekybos. Jos vaidmuo pastoviai didėja¹. Tai teikia akivaizdžius teigiamus rezultatus. Tarptautinio darbo pasidalijimo pranašumai realizuojami per užsienio prekybos ryšius, kurie įgauna naujas formas. Užsienio prekybos politika taip pat tampa įvairesnė. Kuriamos ir funkcionuoja tarptautinės, šias problemas sprendžiančios organizacijos ir institucijos. Esant ir tobulėjant pasaulinio ūkio specializacijai, akivaizdu, kad kiekviena šalis stengiasi gaminti tas prekes, kurios dėl įvairių veiksnių jai naudingiausia gaminti. Tai plečia užsienio prekybą.

Tarptautinė prekyba – tai apsikeitimas prekėmis ir paslaugomis tarp valstybių². Tarptautinė prekyba įpareigoja šalis gauti tam tikrų prekių ir paslaugų pigiau, negu jos pačios gali pasigaminti (lyginamasis pranašumas), arba sudaro sąlygas vartoti prekes ir paslaugas, kurių nebūtų galima gauti iš savo šalies tiekėjų (pavyzdžiui, mažai žaliavų arba pažangesnė technologija).

Šalies ekonomikos galia ar silpnumas nepriklauso nuo to, koku būdu viena ar kita šalis atsirado kaip politinė valstybė. Prekiaudamos šalys gali didinti savo ekonomikos galią ir kartu pagerinti šalies pragyvenimo lygį. Tačiau tarptautinės specializacijos ir prekybos privalumai tarp valstybių gali būti paskirstyti nevienodai. Kai kurie pasaulio prekybos modeliai neatnešė naudos toms besivystančioms šalims, kurios specializavosi gaminti nedidelio pasirinkimo vartojamąsias prekes, ypač tas, kurių paklausa pasaulyje augo labai lėtai. Be to, protekcinės priemonės, priastos išsivysčiusių pramonės šalių, taip pat veikė besivystančių nenaudai.

Tarptautinė prekyba susideda iš dviejų prekių srautų:

- eksporto (prekių išvežimas iš šalies muitų teritorijos);
- importo (prekių įvežimas į šalies muitų teritoriją).

Kauno Technologijos universiteto profesorės p. G. Startienės nuomone, šalies tarptautiniai prekybiniai santykiai apima šias pagrindines sritis (žr. 1 lent.): prekybą prekėmis, paslaugų judėjimą, kapitalo judėjimą bei mokėjimus.

¹ JAKUTIS, Algirdas, PETRAŠKEVIČIUS, Vladislovas, STEPANOVAS, Artūras, ŠEČKUTĖ, Laima, ZAICEV, Stepan. *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Kaunas: Smaltija, 1999. – p.241.

² PASS, Christopher, LOWES, Bryan, DAVIES, Leslie. *Dictionary of economics*. London: Collins Reference, 1991. – p.485.

Pagrindinės tarptautinių prekybinių santykių sritys³

Tarptautinių prekybinių santykių sritis	Aprašymas
Prekyba prekėmis	Prekių srautas apima materialinių gėrybių importą ir eksportą, taip pat prekių tranzitą ir tranzitinę prekybą
Paslaugų judėjimas	Paslaugų srautas sujungia žmonių ir prekių transportavimą, draudimą, konsultacijas, patentus, licencijas ir kt.
Kapitalo judėjimas	Kapitalo srautas apima skolinimų ir išipareigojimų užsienio atžvilgiu pasikeitimus (tiesioginės investicijos, vertybinių popierių, nekilnojamojo turto sandoriai, kreditai ir kt.).
Mokėjimai	Į mokėjimų srautą įtraukima visų minėtųjų operacijų atlikimas per bankus, gaunant mokėjimus iš užsienio arba vykdant mokėjimus užsieniui. Šio srauto pagrindas yra įvykę sandoriai (jei neatsižvelgiame į dovanas).

Užsienio prekyba arba prekyba tarp valstybių turi kelis išskirtinius aspektus.

Pirmiausia tai skirtingas mobilumas - resursų mobilumas tarp valstybių yra žymiai mažesnis nei jų teritorijoje (viduje). Darbuotojų persikėlimo į kitą valstybę laisvę riboja imigracijos įstatymai, bei kalbos ir kultūros barjerai. Realus kapitalo migraciją tarp šalių riboja skirtingos mokesčių sistemos, skirtingas valstybinis reguliavimas, skirtinga verslininkų patirtis ir kiti įstatyminiai barjerai.

Antras aspektas – skirtinga valiuta.

Trečias aspektas - politika valstybių politika dažnai lemia vienokį ar kitokį tarptautinės prekybos pasiskirstymą, kontrolė žymiai skiriasi nuo taikomos vidaus rinkoje.

Tarptautinė prekyba yra priemonė, dėl kurios valstybės gali specializuotis, didinti resursų našumą, t.y. didinti bendrą gamybos apimtį. Suverenios valstybės gali pelnytis specializuodamosi tuose produktuose, kuriuos juos gali gaminti su didžiausiu santykinu pranašumu, ir pirkdamos tuos, kurių negali efektyviai gaminti.

³Starkienė, Gražina. Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika mokėjimai, kreditavimas. Kaunas: Technologija, 2002.- p.9

Santykinio pranašumo teorija buvo sukurta ir išvystyta XIXa. pradžioje klasikinės ekonominės teorijos atstovais ir visų pirma David Ricardo (1772 - 1823). Tai yra jo bandymas įrodyti pasauliui, jog laisva prekyba pranašesnė už suvaržytą. Tuo metu kai buvo sukurta ši teorija pasaulinė prekyba buvo stipriai reguliuojama muitais ir kitais apribojimais. Kova su importu buvo pateisinama būtinumu įkurti darbo vietas ir užkirsti kelią aukso išvežimui iš šalies. Kiekviena valstybė turi pakankamai absoliučių pranašumų, leidžiančių eksportuoti tiek, kiek buvo importuota.

Paprastasis santykinio pranašumo teorijos modelis. Pažintį su šia teorija pradėsime nuo taip vadinamo paprastojo Ricardo modelio. Tarkim, kad yra dvi šalys – Prancūzija ir Vokietija, kurios gamina tik dvi prekes – butaną ir obuolius (žr. 2 lent.). Kiekvienos prekės vienetui pagaminti skirtingose šalyse sunaudojam tokie darbo kiekiai (pavyzdžiui, žm./val.).

2 lentelė

Santykinio pranašumo teorijos modelio praktinis pagrindimas⁴

	Butanas	Obuoliai
Prancūzija	6	2
Vokietija	1	1

Akivaizdu, jog abi prekės Prancūzijoje gaminamos su didesnėmis darbo sąnaudomis ir kad Vokietija turi absoliutų pranašumą gaminant abi šias prekes. Iš pradžių abi šalys gamina abi prekes. Tačiau, tarkime, jog Prancūzija palaipsniui pradeda mažinti butano gamybą ir išlaisvintą darbo jėgą panaudoti obuolių gamyboje. Papildomai pagaminti obuoliai yra siunčiami į Vokietiją, savo ruožtu Vokietija mažina obuolių gamybą ir išlaisvintą darbo jėgą panaudoja papildomo butano gamybai, kuri siunčia į Prancūziją.

Prancūzijai sumažinus butano gamybą 1 vienetų, bus išlaisvinti 6 darbo vienetai, kurie galės pagaminti 3 papildomus obuolius. Jeigu šie obuoliai bus pasiųsti į Vokietiją, tai jie leis obuolių gamybą Vokietijoje sumažinti 3 vienetais ir tokiu būdu išlaisvinti 3 darbo vienetus. Tačiau Vokietijoje reikalingas tik vienas darbo vienetas pagaminti vienam butano vienetui ir tokiu būdu atstatyti jo gamybos sumažinimą Prancūzijoje. Lieka laisvi du vokiško darbo vienetai, kurie gali būti panauduoti papildomų obuolių ar butano gamyboje. Kokios bus tokios gamybos išteklių permetimo iš vienos šakos į kitą ir užsienio prekybos šiomis prekėmis pasekmės (mūsų pavyzdyje 2 laisvi vokiško darbo vienetai buvo padalinti po lygiai, po vieną vienetą papildomo butano ir obuolių gamybai).

⁴ Sudaryta pagal: Vilniaus universitetas ekonomikos fakultetas doc.A.Miškinis Traptautinės ekonomikos programos konspektas, 2005. – p3.

	Butanas	Obuoliai
Prancūzija	-1	+3
Vokietija	<u>+2(1+1)</u>	-2(-3+1)
	+1	+1

Taigi, pasauliui bus geriausia, kai Prancūzija gamins vien obuolius, o Vokietija – vien butaną ir šiomis prekėmis keisis, todėl kad pasaulyje darbo išteklių bus panaudoti efektyviausiai, nes pasaulyje bus galima pagaminti po papildomą vienetą obuolių ir butano.

Reikia atkreipti dėmesį, jog šios pasekmės priklauso ne nuo absoliutaus darbo našumo lygių, bet tik nuo jų santykio (proporcijų) kiekvienoje šalyje. Todėl išvada liks ta pati, jeigu, pavyzdžiui darbo našumas Prancūzijoje pakils 10 kartų arba Vokietijoje kris 100 kartų. Svarbu, kad darbo našumų skirtumas (santykis) gaminant skirtingas prekes lieka tas pats – 6/2 daugiau nei 1/1. Šis santykis parodo, kiek reikia paaugoti (atsisakyti) vienos prekės norint pagaminti papildomą vienetą kitos prekės. Pavyzdys rodo, jog butano gamyba Prancūzijoje skaičiuojant obuoliais yra 3 kartus brangesnė negu Vokietijoje, ir atvirkščiai, kad obuolių gamybos kaštai Vokietijoje skaičiuojant butanu yra 3 kartus aukštesni, negu Prancūzijoje.

Rikardo teorija parodo, kiek vienos prekės gamyba yra efektyvesnė palyginus su kitų prekių gamyba, kokias prekes šalis turi eksportuoti, tačiau ji nepasako, kurias prekes reikia apskritai gaminti, kokioms prekėms pasaulyje yra paklausa. Tai buvo pirmas būdas nustatyti atskirų prekių santykinį pranašumą – lyginant skirtingų prekių darbo našumų lygius.

1.2. Neoklasikų (Heckscher-Ohlin, Stolper-Samuelson) teorijos

Heckscher-Ohlin teorija – santykinio pranašumo tarptautinėje prekyboje paaiškinimas, pagrįstas skirtingais išteklių įnašais tarp šalių.⁵ Ši teorija buvo sukurta Švedijoje 1919 metais. Ją sukūrė Eli Heckscheris, o ketvirtame dešimtmetyje išplėtė ir išpopuliarino jo mokinys Bertil Ohlin (Nobelio premijos laureatas). Vėliau šią teoriją matematiškai patikrino Paul Samuelson.

Autoriai prekybos struktūros analizę pradeda nuo klausimo, kodėl prieš prasidedant užsienio prekybai skirtingose šalyse tam pačiam produktui susiformuoja skirtingi kainų lygiai. Mūsų pavyzdyje tai būtų klausimas, kodėl Vokietijoje butano gamyba 6 kartus našesnė nei Prancūzijoje, o pastarojoje obuolių gamyba santykinai 3 kartus našesnė nei Vokietijoje. Heckscher-Ohlin nuomone, pagrindinė skirtingo darbo našumo priežastis glūdi gamybos veiksnių proporcijose.

⁵ PASS, Christopher, LOWES, Bryan, DAVIES, Leslie. *Dictionary of economics*. London: Collins Reference, 1991. – p.146.

Heckscher-Ohlin teorija teigia, jog šalys eksportuoja prekes, kurių gamybai intensyviai naudoja savo perteklinius išteklius ir importuoja prekes, kurių gamybai naudoja ribotus gamybos išteklius.

Statistika patvirtina, jog Heckscher-Ohlin teorija daugeliu atvejų labiau tinkama ir šiuolaikinėmis sąlygomis. Tačiau pasaulinėje prekyboje įvyko nemaža pakitimų, atsirado naujų tendencijų, kurias sunku paaiškinti Heckscher-Ohlin teorija. Ypač šiuolaikinėje prekyboje išsiskiria *dvi tendencijos*. Viena, vis labiau plečiasi prekyba tarp industrinių valstybių, kuriose apsirūpinimas gamybos veiksniais panašus. Šeštame dešimtmetyje ši prekyba sudarė apie 40 procentų pasaulinės prekybos, o 1995 metais jau virš 70. Tačiau pagal Heckscher-Ohlin teoriją suvienodėjant ekonomikoms priežastims prekybai vykti lieka vis mažiau sąlygų. Atvirkščiai, prekyba pagal Heckscher-Ohlin turėtų vydyti daugiau tarp industrinių ir besivystančių šalių. Antra tendencija, kurią sunku paaiškinti remiantis Heckscher-Ohlin teorija, tai prekyba šakų viduje, tai yra apsikėitimas panašiais apdirbamosios pramonės gaminiais. Pastaruoju metu atsirado nemaža naujų teorijų, kurios bando rasti šioms teorijoms teorinį pagrindą.

Pastaraisiais metais atsirado naujų teorijų, kurios santykinį pranašumą aiškina ne tradiciniu gamybos veiksnų apsirūpinimo lygiu, o naujais veiksniais.

1. 3. Leontjevo paradoksas

Žinomas amerikiečių ekonomistas Vasilijus Leontjevas XX a. šeštojo dešimtmečio viduryje pabandė praktiškai patikrinti pagrindines Heckscher-Ohlino teorijos išvadas. Patikrinimas privedė prie paradoksalių išvadų. Panaudojęs tarpšakinio balanso modelį „sąnaudos – gamyba“ (remiantis 1947 m. JAV ekonomikos duomenimis), Leontjevas parodė, kad amerikiečių eksporto daugumą sudarė darbu imlios prekės, o importo - kapitalui imlios prekės.⁶ Turint omenyje, kad pirmaisiais pokario metais JAV, skirtingai nuo daugelio jų prekybinių partnerių, kapitalas buvo perteklinis gamybos veiksnys, o darbo užmokesčio lygis buvo žymiai aukštesnis. Šis empiriniu keliu gautas rezultatas aiškiai prieštaravo Heckscher-Ohlino teorijai ir todėl buvo pavadintas „Leontjevo paradoksu“ (Leontief Paradox). Vėlesni tyrinėjimai patvirtino tokio paradokso buvimą pokario laikotarpiu ne tik Amerikoje, bet ir kitose šalyse (Japonijoje, Indijoje ir kt.).

⁶ GRIŽAS, Ramutis Alfredas. *Tarptautiniai ekonominiai santykiai*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003. - p.28.

Daugkartiniai bandymai paaiškinti šį paradoksą leido išplėtoti ir papildyti Hekšerio-Olino teoriją, išnaudojant papildomas aplinkybes, darančias įtaką tarptautinei specializacijai. Tai:

1. gamybos veiksnių įvairumas ir pirmiausia darbo jėga, kuri gali gerokai skirtis savo kvalifikaciniu lygiu; pramoninių šalių eksporte gali atsispindėti reliatyvus perteklius aukštai kvalifikuotos darbo jėgos ir specialistų, tuo tarpu kai besivystančios šalys eksportuoja produkciją, reikalaujančią didžiulių nekvalifikuoto darbo sąnaudų;
2. svarbus gamtinių išteklių, galinčių dalyvauti gamybiniuose procesuose, asocijuodamiesi su dideliais kapitalo ištekliais, pvz., kalnakasybos šakose, vaidmuo. Tai iš dalies paaiškina, kodėl daugelio besivystančių šalių, turinčių gamtinių išteklių, eksportas yra imlus kapitalui, nors kapitalas jose nėra perteklinis;
3. įtaka valstybės užsienio prekybos politikai, kurios pagalba galima riboti importą ir skatinti šalies viduje tų šakų produkcijos gamybą ir eksportą, kur intensyviai išnaudojami reliatyviai deficitiniai gamybos veiksniai.

Pastaraisiais dešimtmečiais pasaulinės prekybos kryptyse ir struktūroje pastebimi žymūs poslinkiai, kurių kartais neįmanoma paaiškinti remiantis klasikine prekybos teorija. Tai skatina tobulinti jau egzistuojančias teorijas ir kurti alternatyvias koncepcijas. Tarp kokybinių poslinkių vertėtų pirmiausia paminėti techninę pažangą, kuri tapo dominuojančiu veiksniumi pasaulinėje prekyboje. (Abipusė prekyba panašiomis prekėmis).

1.4. Mažėjančių kaštų arba masto ekonomijos teorija

Pagal ją, šalių gamybos veiksnių struktūra negali atskleisti prekybos priežasčių, nes daugelis šalių turi labai panašius veiksnių elementus ir jų santykius. Pagal šią teoriją, šalys su panašiomis gamybos veiksnių proporcijomis laimės iš prekybos tuo atveju, jeigu specializuosis gaminti skirtingų šakų produktus tokiu mastu, kad galėtų pasiekti masto ekonomiją, tai yra galėtų sumažinti kaštus ar padidinti pajamas produkto vienetui. Pagal šį modelį (modelius), santykinis pranašumas atsiranda dėl to, kad šaliai specializuojantis gaminti kokius produktus mažėja jų gamybos kaštai. Šiai teorijai paaiškinti galima pritaikyti Ricardo Santykinio pranašumo teoriją, tik vietoj to, kad lyginti darbo našumo lygius reikia palyginti skirtingų šakų gamybos kaštų skirtumus. Anksčiau mes nagrinėjome kylančių kaštų modelį, kai gaminamos dvi skirtingos prekės ir vienos jų gamybos ištekliai permetami į kitos prekės gamybą. Tačiau jeigu paimtume dvi panašias prekes, tai gamybos galimybių ribos (GGR) kreivė parodytų, jog atsisakant vienos prekės gamybos naujai prekei pagaminti reikėtų vis mažesnių pirmos prekės išteklių, tai yra kuo šalis gamina daugiau

vienos prekės, to mažiau ji atsisako kitos prekės. Jeigu nebūtų prekybos, tai papildomo pirmos prekės kiekio mes neturėtume kur dėti, nes paklausos struktūra išlieka panaši. Santykinį pranašumą įgaus ta šalis, kuri sugebės pagaminti prekes su santykinai žemesniais kaštais (pavyzdžiui, JAV lėktuvus, o Japonija laivus). Čia, kaip ir Ricardo pastovių kaštų atveju, šalys gali siekti pilnos specializacijos.

Ši teorija kol kas nėra pilnai patikrinta, visų pirma, kokį poveikį masto ekonomija turi laimėjimo iš prekybos pasiskirstymui tarp šalių. Juk masto ekonomija veda prie monopolijos susidarymo pasaulyje, pavyzdžiui, IBM. Ar IBM atveju laimi tik JAV, o kitos šalys pralaimi, ar nepralaimi niekas? Antra vertus, siaura specializacija ir prekyba, paremta vienos prekės eksportu, gali sužlugdyti valstybę. Žlugdantis eksporto augimas atsiranda tada, kai šalis eksploatuos vieną veiksnį neatsižvelgdama į rinkos reakciją (ribotą paklausą). Tada pasaulinės kainos gali kristi ir sužlugdyti šalį.

1.5. Rizikos veiksniai įtakojantys prekybą

Tarptautinė rinka kasmet plečiasi ir keičiasi. Todėl reikia analizuoti informaciją, žinoti, kas vyksta rinkos teritorijoje, išsiaiškinti pasiūlą ir paklausą, sugebėti išsirinkti patogiausią rinkos sektorių, kritiškai įvertinti savo galimybes, būti pasiruošusiems visiems užsienio valstybių politikos ir ekonomikos netikėtumams, sugebėti įvertinti savo prekybos partnerius, konkurentus ir kt.

Pirmiausia reikia strateginės informacijos apie tarptautinės prekybos plėtojimo tendencijas. Tai atlieka firmos specialios tarnybos. Iš pradžių jos sukuriamaiose rinkose, kur firma užima pirmaujančią padėtį, naujose rinkose ir arti konkurentų. Informaciją galima gauti iš įvairių šaltinių: pramonės ir prekybos rūmuose, tarptautinėse konferencijose, seminaruose, parodose, mugėse ir pan.

Svarbu atlikti rinkos, į kurią ruošiamasi eiti, ekonominės, politinės, teisinės bei kultūrinės aplinkos analizę.

Politinė rizika – tai rizika, sąlygojama politinių sąlygų pasikeitimo; kitaip tariant tai tokia rizika – kai valstybėje, su kuria ruošiamasi prekiauti, yra nestabili ekonominė ir politinė padėtis.

Komercinė rizika - tai rizika susijusi su prekių išvežimu ir įvežimu, sandėliavimu ir pan.

Finansinė rizika – tai galimybė prarasti pinigus dėl įvairių finansinių nesklandumų, valiutų kurso keitimosi, dėl neapmokėtų pirkėjų sąskaitų ir pan.

Partnerio pasirinkimo rizika atsiranda tuomet, kai sudaromos atsitiktinės bendradarbiavimo sutartys, nepatikrinus partnerio reputacijos, jo firmos būklės ir pan.

Prisitaikymas prie užsienio rinkos yra svarbus, nes rinką veikia tokios (kartais greit kintančios) aplinkybės, kaip politinė, ekonominė ir socialinė šalies situacija. Rinkai daro poveikį ir

žmonių psichologijai, mąstymo ypatumai, charakterių skirtumai, tradicijos, kalba, patikimumas ir pan. Dirbant su užsienio klientais, reikia daug lėšų skirti reklamai, bendrauti su klientais.

Šalys, kurios nedaug skiriasi viena nuo kitos savo papročiais, kalba, įstatymais, visada glaudžiai susijusios užsienio prekyboje.

Tokios šalys – Austrija, Vokietija ir Šveicarija, JAV ir Kanada, Prancūzija ir Belgija, Skandinavijos šalys. Sėkmė užsienio rinkoje priklauso nuo žinių apie visas užsienio rinkos sąlygas.

Tarptautinėje prekyboje visiškai išvengti rizikos praktiškai neįmanoma, bet ją reikia iki minimumo sumažinti. Šiam tikslui kompanija apdraudžia išvežamas į užsienį prekes ir tokiu būdu sumažina nuostolius, atsiradusius dėl įvairių netikėtų priežasčių.

Tačiau konkreti tarptautinė prekyba vyksta tarp įmonių. Taigi tarpvalstybinės sutarties sudarymas dar nereiškia, kad prekyba faktiškai vykdoma (jei nekreipsime dėmesio į buvusias Rytų bloko valstybes): rinkos sąlygomis įmonės sprendžia savarankiškai, ar dalyvauti tarptautinėje prekyboje. Vadinasi, turi būti svarios mikroekonominės (t.y. įmonių lygyje) tarptautinės prekybos priežastys.⁷ Apskritai kalbant, yra teigiama, jog tarptautinę prekybą skatina tokie veiksniai:

Prekybos liberalizavimas

Prekių transportavimo laiko trumpinimas

Technikos pažanga

Daugianacionalinių įmonių steigimas.

Lietuvos Respublikos pasirašytos tarpvalstybinės sutartys gali būti suskirstytos į dvi pagrindines grupes:

a) laisvosios prekybos sutartys. Prekiaujant su šalimis, su kuriomis Lietuva yra sudariusi laisvosios prekybos sutartis, taikomas abipusis palankiausias tarptautinės prekybos režimas (preferenciniai importo muitai - mažiausi arba nuliniai). Tokias sutartis Lietuva yra pasirašiusi su ES šalimis (nuo 1995-01-01), ELPA šalimis (nuo 1997-01-01), Čekijos Respublika, Estijos Respublika, Latvijos Respublika, Lenkijos Respublika, Slovakijos Respublika, Slovėnijos Respublika, Turkijos Respublika, Ukraina, Vengrijos Respublika;

b) sutartys, numatančios didžiausio palankumo tarptautinėje prekyboje statusą. Prekiaujant su šalimis, kurioms galioja didžiausio palankumo prekyboje statusas, taikomi abipusiai konvenciniai importo muitai, kurie yra didesni už preferencinius. Lietuva suteikia didžiausio palankumo prekyboje statusą šioms šalims - visoms Pasaulinės Prekybos Organizacijos (PPO) narėms (nuo 2001-05-31).

⁷ STARTIENĖ, Gražina. *Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika mokėjimai, kreditavimas*. Kaunas: Technologija, 2002. – p14.

2. UŽSIENIO PREKYBOS REIKŠMĖ IR ĮTAKA LIETUVOS EKONOMIKAI EUROPOS SAJUNGOS KONTEKSTE

2.1. Eksporto-importo dinamika ir struktūra

Lietuvos vykdoma ekonominė politika šiuo metu grindžiama į eksportą orientuotos plėtros modeliu. Tikėtina, jog ateityje didės lietuviškų produktų eksportas į naujas ES ir pasaulio rinkas, ypač bus didelė paklausa geros kokybės ekologiškiems ir natūraliems maisto produktams.

Eksportas – tai savarankiška tiekimo veikla užsienio rinkoje, reikalaujanti specialių žinių ir organizuojama tiek pagal atskiras produkcijos rūšis, tiek ir teritoriniu principu (pagal šalis ar regionus).

Lietuvos eksporto apimtys per pastaruosius šešis metus išaugo 130,87 proc.: nuo 14,1 mlrd. Lt 2000 metais iki 32.76 mlrd. Lt 2005 metais. Lietuvos eksporto dinamika 2000 – 2005 m. pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė

Lietuvos eksportas (mln. Lt) ir jo pokytis (%) 2000 - 2005 m.⁸

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
mln. Lt	14193,2	17117,2	19117,4	21262,6	25819,2	32767,3
%	28,9	20,6	11,7	11,2	21,4	26,9

Iš 3 lentelės pateiktų duomenų matyti, kad mažiausias eksportuoto augimo lygis yra 2003 metais. 2000 – 2005 m. laikotarpiu eksporto apimtys nors netolygiai, tačiau nuolat augo: 2000 m. užregistruotas didžiausias eksporto apimčių augimas, siekęs 28,9 proc., tuo tarpu 2002 – 2005 metais eksporto apimtys padidėjo 71,4 proc. 2004-aisiais, Lietuvos įstojimo į ES metais, eksporto apimtys vėl pastebimai išaugo. Šalies eksportas 2004 – 2005 m. laikotarpiu padidėjo 26,9 proc. 2004 metais Lietuvos eksporto apimčių augimas sudarė 21,4 proc. ir buvo 0,4 proc. mažesnis nei vidutinis eksporto augimas 2000 – 2005 m. laikotarpiu.

2004 m. gegužės mėn. Lietuva tapo Europos Sąjungos (toliau – ES) nare. ES iš penkiolikos šalių (ES-15) tapo dvidešimt penkių šalių grupe (ES-25). Lietuvos integracija į ES paveikė visą Lietuvos ūkį, įskaitant ir Lietuvos užsienio prekybinius santykius.

Po įstojimo į ES, 2004 m. II pusm. palyginti su tuo pačiu 2003 m. laikotarpiu (žr. 4 lentelę) eksporto apimtys padidėjo 25,6 proc., kai tuo tarpu iki įstojimo į ES, 2004 m. I pusm., palyginus su

⁸ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

2003 m. I pusm., eksporto apimčių augimas sudarė 16,7 proc. Lietuvos eksporto apimčių kitimas pirmaisiais 2003 – 2005 metų pusmečiais pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė

Lietuvos eksportas: 2003 - 2005 m. pusmetiniai bei 2003 - 2004 m. metiniai duomenys (mln.Lt) ir jo pokytis (%)⁹

	Eksportas (mln. Lt)		
	I pusm.	II pusm.	Metiniai duomenys
2003 m.	9973,1	11289,5	21262,6
2004 m.	11635,8	14183,4	25819,2
Pokytis (2004 m. palyginti su tuo pačiu 2003 m. laikotarpiu)	16,7%	25,6%	21,4%
2005m.	14451,9	-	-
Pokytis (2005 m. palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu)	24,2%		

Iš 4 lentelės duomenų matyti, jog spartesnis nei iki įstojimo į ES Lietuvos eksporto augimas užfiksuotas ir 2005 metų pirmąjį pusmetį: 2005 m. sausio - birželio mėnesiais, palyginus su atitinkamu 2004 m. laikotarpiu, eksporto apimtys padidėjo daugiau nei 24.2 proc. Per pirmus šešis 2005 metų mėnesius eksporto augimas buvo 11,8 proc. didesnis už vidutinį šalies eksporto augimą, 2000 – 2003 m. laikotarpio metu. 2000 – 2003 m. vidutinis eksporto augimas 12.4 proc. Per pirmus šešis 2005 m. mėnesius buvo eksportuota produkcijos už 14452 mln. Lt.

Apie teigiamą integracijos į ES įtaką šalies užsienio prekybos plėtrai _parodo ir eksporto apimčių augimas 2005 m. pirmąjį pusmetį: šio laikotarpio metu Lietuvos eksporto augimas buvo ženkliai didesnis nei vidutinis eksporto apimčių augimas 2000 –2005 m. laikotarpiu.

Palyginus 2000 m. su 2005 m. didžiausią eksporto dalį sudarė mineraliniai produktai, mašinos ir mechanizmai, elektros įrenginiai, tekstilės dirbiniai. (žiūr.5 lentelę - eksporto prekinę struktūrą).

⁹ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m.,Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos satatistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

Lietuvos eksporto prekinė struktūra 2000 – 2005 m. (mln.Lt)¹⁰

	KN skyriai	2000m.	2001m.	2002m.	2003m.	2004m.	2005m.
	Iš viso	15237,5	18332,0	20290,7	22145,10	25819,5	32767,3
I.	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai:	809,9	853,6	788,3	846,1	1109,5	1468,9
IV.	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas:	650,5	886,3	914,2	1023,1	1147,6	1691,5
V.	Mineraliniai produktai	3234,3	4287,9	3830,8	4350,9	6509,8	8939,8
VI.	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija:	1201,3	1179,9	1306,7	1467,2	1793,0	2389,7
IX.	Mediena ir medienos dirbiniai:	901,1	964,6	1094,3	1200,2	1293,1	1494,9
XI.	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai:	2836,3	2994,1	3058,1	3019,5	3021,7	3043,0
XVI.	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai:	1619,7	1960,2	2030,8	2457,1	3286,7	4079,0
XVII.	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai:	1034,9	1694,0	3247,5	3388,6	2339,5	2707,4
XX.	Įvairūs pramonės dirbiniai:	643,0	769,8	1001,4	1359,9	1651,7	1950,5
	Kiti	2306,5	2741,6	3018,6	3032,2	3666,9	5002,6

Išanalizavus eksporto prekinę struktūrą galima daryti šias išvadas:

- eksporto apimtys pagal atskiras prekių grupes nuolat didėjo;
- palyginus 2000 - 2005m. didžiausia eksporto augimo dalis atitenka įvairių pramonės dirbinių 203,3proc., mineraliniai produktų – 176,4 proc., transporto ir įrenginių – 161,6 proc.;

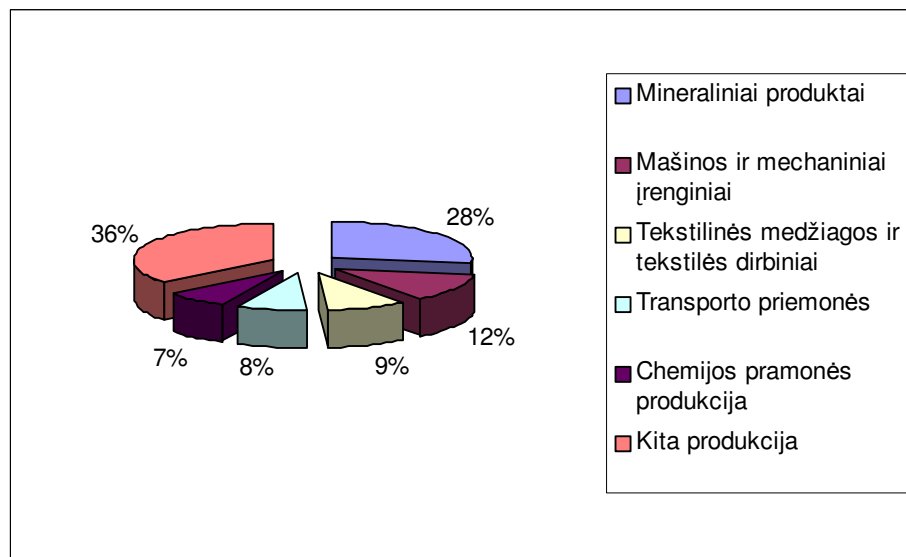
¹⁰ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m. ,Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m.,Vilnius 2006.

- mažiausias eksporto augimas tekstilės dirbinių - 7,28 proc. medienos ir medienos gaminių – 65,8 proc.

Analizuojant 2005 m. prekių eksportą pagal prekių grupes (žiūrėti 1 paveikslą) didžiausią Lietuvos eksporto dalį sudarė mineraliniai produktai, mašinos ir elektros įrenginiai, tekstilės medžiagos ir dirbiniai, transporto priemonės ir įrenginiai, chemijos pramonės ir jos šakų produkcija.

1 paveikslas

Lietuvos prekių eksportas pagal prekių rūšis 2005 m. (%)¹¹

Lietuvos importo apimtys per pastaruosius šešis metus išaugo 97,7 proc. nuo 21,8 mlrd. Lt 2000 metais iki 43,1 mlrd. Lt 2005 metais. Lietuvos eksporto dinamika 2000 – 2005m. pateikta 6 lentelėje.

6 lentelė

Lietuvos importo (mln. Lt) ir jo pokytis (%) 2000 - 2005 m.¹²

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
mln. Lt	21826,0	25413,2	28562,2	30268,7	34383,6	43151,9
%	12,86	16,44	12,39	5,97	13,59	25,5

Iš 6 lentelės pateiktų duomenų matyti, kad importo apimtys nors netolygiai, tačiau nuolat augo, vidutiniškai po 16.28 proc. per metus. Mažiausias importo augimas 2003 m. ir palyginus su 2002 m.

¹¹ Sudaryta pagal: Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

¹² Sudaryta pagal: : Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

padidėjo tik 5,97 proc. Užregistruotas didžiausias importo padidėjimas 2005 m. Palyginat 2005 m. su 2004 m. importas išaugo 25,5 proc. t.y. 9.22 proc. daugiau negu vidutinis augimas.

Pagal importo prekinę struktūrą už 2000 - 2005m. didžiausią importo dalį sudarė mineraliniai produktai , mašinos ir mechanizmai , transporto priemonės ir įrenginiai, medienos gaminiai(žiūr.7 lentelę- eksporto prekinę struktūrą).

7 lentelė

Lietuvos importo prekinė struktūra 2000 – 2005 m.(mln.Lt.)¹³

	KN skyriai	2000m.	2001m.	2002m.	2003m.	2004m.	2005m.
	Iš viso	21826,0	25413,2	28562,2	30268,7	34383,6	43151,9
I.	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai:	498,2	608,2	465,7	506,2	610,7	948,0
IV.	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas:	874,0	990,7	1003,1	1084,7	1303,1	1597,4
V.	Mineraliniai produktai	5082,2	5385,8	5030,9	5471,3	6786,8	10996,5
VI.	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija:	1986,2	2338,7	2447,4	2597,2	2904,5	3360,5
IX.	Mediena ir medienos dirbiniai:	281,1	325,0	396,1	484,6	680,2	880,6
XI.	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai:	2038,4	2226,7	2244,8	2250,4	2432,4	2418,5
XVI.	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai:	3418,1	4250,6	4939,6	5637,7	6536,8	7737,1
XVII.	Transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai:	1900,3	2923,2	4624,3	4716,0	4543,2	5068,8
XX.	Įvairūs pramonės dirbiniai:	345,1	412,3	424,4	514,7	587,6	710,6
	Kiti	5402,4	5952,0	6985,9	7005,9	7998,3	9433,9

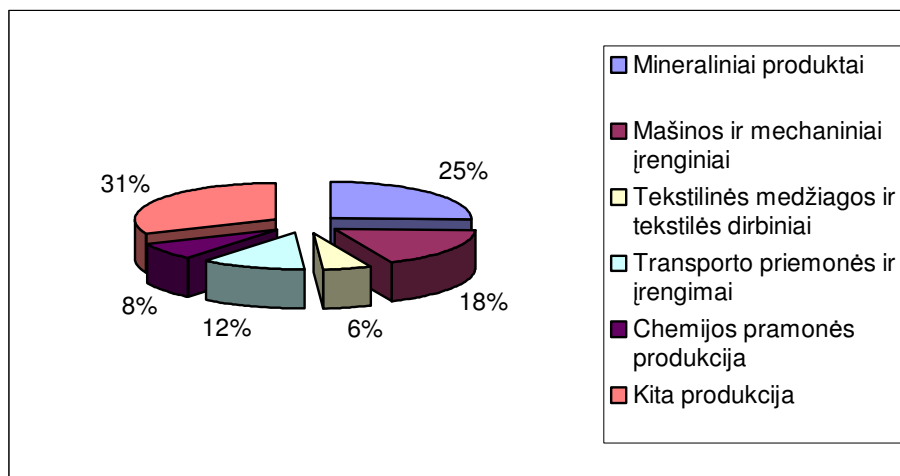
¹³ Sudaryta pagal: Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <http://stat.gov.lt>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

Iš 7 lentelės pateiktų duomenų matyti, kad importo prekinę struktūrą pagal atskiras prekių grupes nuolat didėja. Palyginus 2000 m. su 2005 m. didžiausias importo augimas atitenka medienos gaminiams 213,2 proc., transporto priemonių ir įrenginių produkcijai – 166,74 proc., mechanizmų, elektros įrenginių, televizorių, garso įrašymo ir atkūrimo aparatų gaminiams – 126,74 proc., o mažiausias pramonės dirbinių produkcijai – 1,0 proc., tekstilės pramonės gaminiams – 18,64 proc., chemijos pramonės produkcijai – 69,19 proc.

Nors analizuojamu laikotarpiu medienos gaminių, mechanizmų, elektros įrenginių, televizorių, garso įrašymo ir atkūrimo aparatų importo augimo tempai dideli, tačiau 2005 m. nesudaro didžiausią importo dalį. Paanalizuokime 2005 m. importo pasiskirstymą pagal prekių rūšis (žiūrėti 2 paveikslas).

2 paveikslas

2005 m. importas pagal prekių rūšis (%)¹⁴

2005 m. prekių importą pagal prekių grupes (2 pav.) didžiausią Lietuvos eksporto dalį sudarė mineraliniai produktai -25 proc., mašinos ir elektros įrenginiai – 18 proc., tekstilės medžiagos ir dirbiniai – 6 proc., transporto priemonės ir įrenginiai -12 proc.

2.2. Svarbiausi užsienio prekybos partneriai

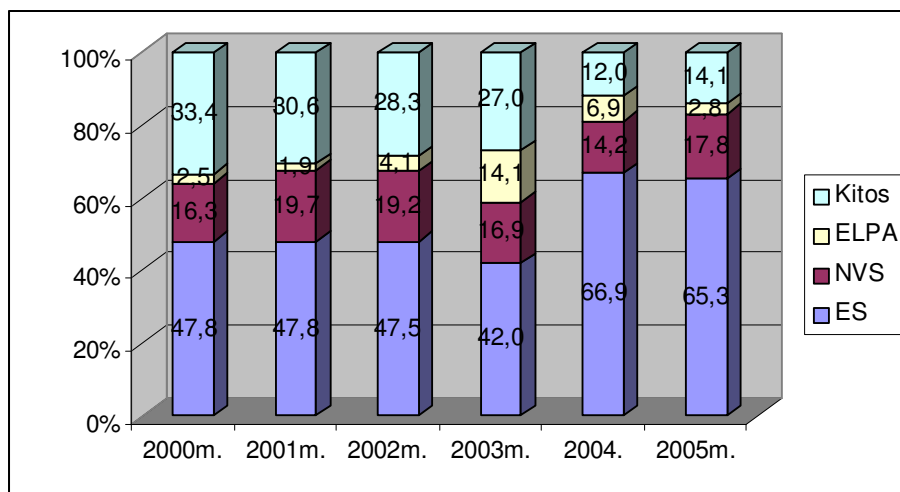
Analizuojant šalies užsienio prekybą, galima pastebėti, kad ES valstybių šalys tiek 2000 – 2004 m. laikotarpio metu, tiek ir 2005 m. buvo svarbiausias pagal prekybos apimtį Lietuvos

¹⁴ Sudaryta pagal: Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

eksporto ir importo partneris. NVS¹⁵ šalys nuo 2004 m. įsitvirtino antroje svarbiausių Lietuvos užsienio prekybos partnerių sąrašo vietoje. Lietuvos eksporto dalies į ES, NVS, ELPA¹⁶ ir kitas šalis kitimas 2000 – 2005 m. laikotarpiu yra pateiktas 3 paveiksle.

3 paveikslas

Lietuvos eksportas pagal šalis 2000 – 2005 m. (%)¹⁷

Iš pateiktų duomenų matyti, jog Lietuvos eksporto dalis į atskiras šalis 2000 – 2005 metais kito neproporcingai. 2000 m. į ES šalis buvo eksportuojama 47,8 proc. viso Lietuvos eksporto, į NVS šalis nuo 16,3 proc., į ELPA šalis apie 2,5 proc., į kitas šalis apie 33,4 proc. viso Lietuvos eksporto. Didžiausi pokyčiai įvyko 2004 metais, kai sumažėjo eksportas į kitas šalis ir išaugo į ES šalims tenkanti Lietuvos eksporto dalis. Palyginus 2004 m. su 2003 m. eksportas į ES šalis padidėjo 66,9 proc. Reikia pastebėti, kad eksporto dalis, tenkanti NVS šalims išliko gana stabili viso 2000 – 2005 m. laikotarpio metu ir svyravo nuo 16,3 proc. iki 17,8 proc. Tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos įstojimas į ES bei prekybos režimo su NVS šalimis didelio poveikio prekybai neturėjo. Lietuva iki įstojimo į ES aktyviai prekiaavo su kaimyninėmis šalimis - Latvija, Estija ir Lenkija, kurios buvo vienos pagrindinių Lietuvos eksporto partnerių. Didelį 2004 metų eksporto dalies padidėjimą į ES šalis galima sieti ir su ES šalių skaičiaus išaugimu. Norint tiksliau įvertinti

¹⁵ NVS (Nepriklausomų valstybių sandrauga) – Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Gruzija, Kazachstanas, Kirgizija, Moldova, Rusija, Tadžikistanas, Turkmėnistanas, Ukraina, Uzbekistanas.

¹⁶ ELPA (angl. EFTA) – Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija, Šveicarija.

¹⁷ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m. atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

Lietuvos integracijos į ES sąlygotus prekybos pokyčius, reikia suskirstyti ES šalis į dvi grupes: ES - 15 (ES šalys senbuvės) ir ES - 10 (naujos šalys, įstojusios į ES 2004 m. gegužės 1 d.).¹⁸

Lietuvai įstojimo į ES Lietuvos eksportuotojai padidino eksportuojamos produkcijos dalį tiek į ES šalis senbuves, tiek į naujas ES nares. 2004 m. II pusmetį eksporto dalis į ES-15, palyginus su atitinkamu 2003 m. laikotarpiu, padidėjo 4,5 proc. punkto, o į ES-10 – 3,8 proc. punkto. Lietuvos eksporto dalis į ES-15 ir ES-10 2005 m. I-ąjį pusmetį, palyginus su atitinkamu 2004 m. laikotarpiu, padidėjo 2,6 bei 3,3 proc. punkto.¹⁹

Panagrinėkime svarbiausius eksporto ir importo partnerius 2005 m. (žiūrėti 8 lentelė).

8 lentelė

Lietuvos eksporto-importo svarbiausi užsienio partneriai 2005 m. (mln. Lt.) ir jų pokytis 2004 – 2005 m. (%)²⁰

Šalis	2005 m. mln. Lt		Padidėjimas, sumažėjimas (-) palyginti su 2004 m.	
	eksportas	importas	eksportas	importas
Rusija	3422,1	12006,3	42,9	51,9
Latvija	3362,7	1707,9	27,9	29,5
Vokietija	3075,5	6538,4	16,1	13,3
Prancūzija	2301,8	1209,7	41,3	9,5
Estija	1937,0	1222,8	50,0	10,3
Lenkija	1812,3	3585,0	45,7	36,3
Švedija	1633,1	1481,8	25,1	28,6
Jungtinės valstijos	1543,4	843,0	26,6	55,7
Iš viso:	32767,3	43151,9	26,9	25,5

Kaip matome 2005 m. didžiausias eksporto partneris yra Rusija, kuriai atitenka 10.44 proc. viso eksporto, Latvija – 10.26 proc., Vokietija – 9.38 proc., Prancūzija – 7.02 proc..

¹⁸ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. Lietuvos užsienio prekybos pokyčių ir plėtros analizė. Vykdytojas: UAB „ETKC“, Kaunas 2005 –pl.6.

¹⁹ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. Lietuvos užsienio prekybos pokyčių ir plėtros analizė. Vykdytojas: UAB „ETKC“, Kaunas 2005 –pl.6.

²⁰ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

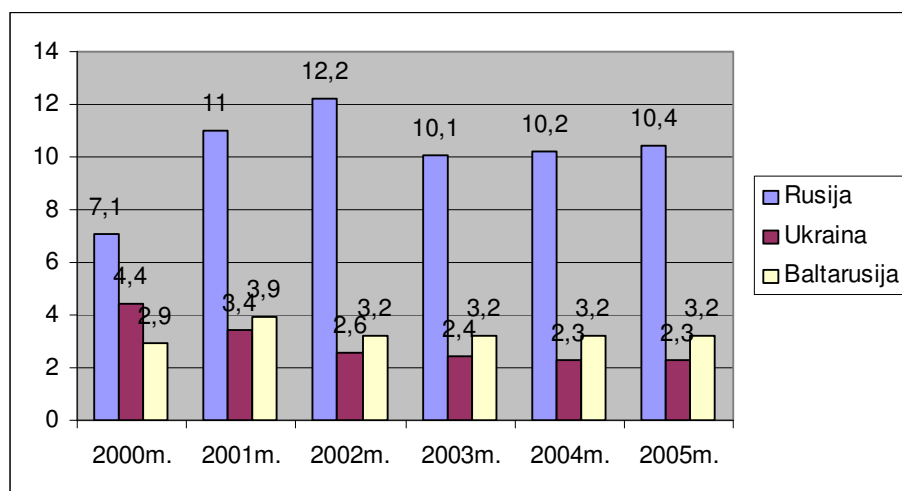
Taip pat svarbiausias importo partneris yra Rusija, kuri sudaro 27,82 proc. viso importo, Vokietija – 15,15 proc., Lenkija - 8,3 proc. Statistika rodo, kad su šiomis šalimis prekybiniai ryšiai didėja lyginant su 2005 m. ir 2004 m. (žiūr. 8 lentelę).

Statistiniai duomenys rodo, kad 2005m. palyginus su 2004m. importas ir eksportas apimtys su svarbiausiais užsienio partneriais padidėjo. Su Rusija eksportas padidėjo 42,9proc., importas - 51,9proc., su Prancūzija eksporto apimtys padidėjo 41,3proc., importo 9,5proc., su Latvija eksportas padidėjo 27,9proc., importas – 29,5proc. (žiūrėti 8 lentelę).

Analizuojant eksportą pastebėta, kad didžiausią eksporto dalis tenka Rusijai. Eksporto kitimas į trečiasias šalis 2000 - 2005m. laikotarpiu pateiktas 4 paveiksle.

4 paveikslas

Lietuvos eksportas į Rusiją, Ukrainą ir Baltarusiją 2000– 2005 m. (%)²¹

Iš pateiktų duomenų matosi, kad gan sparčiai 2000 – 2002 m. didėjusi eksporto dalis į Rusiją 2003-aisiais metais sumažėjo. Tačiau nuo 2004 m. vėl pastebima eksporto dalies į Rusiją didėjimo tendencija.

Skirtingai nei į Rusiją, eksporto dalies į Baltarusiją ir Ukrainą kitimas 2000 - 2005 m. laikotarpiu buvo palyginti nedidelis. Lietuvos įstojimas į ES neįtakėjo eksporto į Ukrainą ir Baltarusiją. Statistiniai duomenys rodo, kad 2003 - 2005m. į Ukrainą ir Baltarusiją nepakito.

Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis (PBS), kuri buvo pasirašyta 1994 m. ir įsigaliojo 1997 m. gruodžio 1 d., yra pagrindinis ES ir Rusijos santykius reglamentuojantis dokumentas.

²¹ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

Sutartis reglamentuoja politinius, ekonominius ir kultūrinius ES ir Rusijos santykius bei numato dvišalės ES ir Rusijos prekybos pagrindus. Šia sutartimi siekiama skatinti prekybą ir investicijas bei plėtoti abiejų šalių ekonominius ryšius.²²

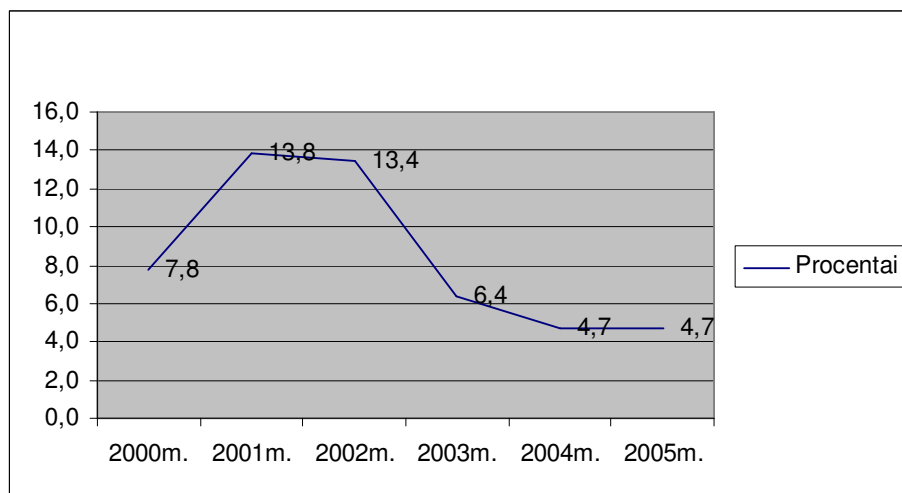
Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartimi (PBS) Rusijai yra suteiktas didžiausią palankumą turinčios šalies statusas. Rusija šia sutartimi taip pat suteikia didžiausio palankumo statusą ES šalims. Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis numato specialų prekybos plieno ir branduolinėmis medžiagomis režimą. Be to, Rusija įsipareigojo tam tikrose srityse suderinti savo įstatymus su Bendrijos įstatymais. Šios sritys apima standartus ir sertifikavimą, konkurenciją, įmonių, kredito įstaigų ir muitinių veiklą, mokesčius, finansinių paslaugų teikimą, viešųjų pirkimų taisykles. Pagal PBS abi pusės gali naudoti apsaugos instrumentus tais atvejais, kai importuotas produktas gali pakenkti vidaus vartotojams.

Tarp trečiųjų šalių didžiausias eksporto partneris yra Jungtinės Valstijos (JAV). 2004 - 2005 m. eksportas į JAV sudarė apie 4,7 proc. viso Lietuvos eksporto ir yra aštunta pagal svarbumą

Lietuvos eksporto partnerė. Lietuvos eksporto kitimas į Jungtines Valstijas 2000 – 2005 m. atvaizduotas 5 paveiksle.

5paveikslas

Lietuvos eksportas į Jungtines Valstijas 2000 – 2005 m. laikotarpiu (%)²³

Iš pateiktos diagramos (5 paveikslas) matosi, kad 2001 – 2003 m. eksportas į JAV šalį mažėjo ir 2003 metais sudarė 6.4 proc. viso Lietuvos eksporto. 2004 m., palyginus su 2003 m.,

²² LINKAITIS Mindaugas, Rusija intensyviau prekiauja su ES, Verslo žinios, 2003m. Nr.42 –p.12.

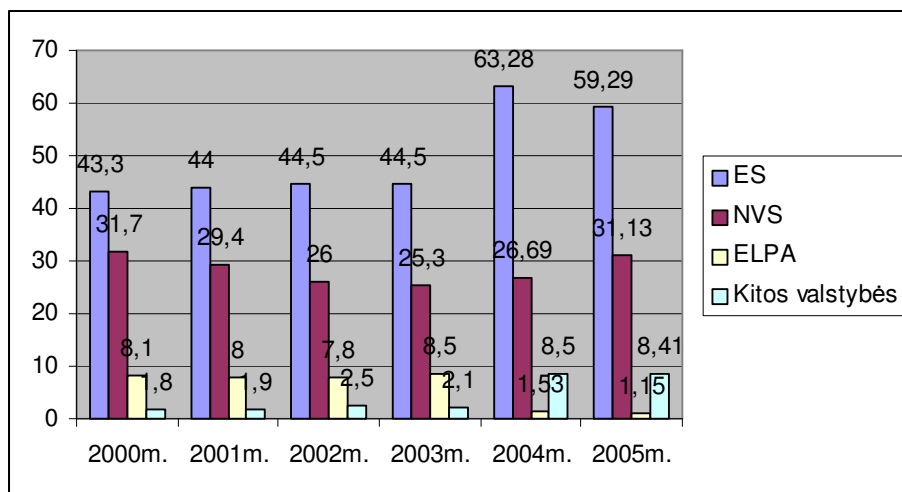
²³ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

eksporto dalis į JAV padidėjo 4,7 proc. ir 2005 m. išliko nepakitęs. Dižiausias eksporto augimas į JAV šalis užregistruotas 2001m. ir palyginus su 2000 m. padidėjo 13,7 proc.

Paanalizuokime importo pasiskirstymą 2000 – 2005 m. pagal atskiras šalis (žiūrėti 6 paveikslą).

6 paveikslas

Lietuvos importas pagal šalis 2000 – 2005 m. (%)²⁴

Analizuojamu importo apimties pokyčiai palyginti su praėjusių metų laikotarpiu. Iš pateiktų statistinių duomenų matosi, kad 2005 m. daugiausia prekių į Lietuvą importuota iš ES šalių. Dižiausias importo augimas su ES šalimis užregistruotas 2004 m. ir palyginus su 2003 m. padidėjo 63,28 proc. Lietuvos importo apimtys su ES per pastaruosius šešis metus išaugo 15,9 proc., kai NVS išliko nepakitęs į ELPA sumažėjo 6,9 proc. ir į kitas šalis padidėjo 6,6 proc.

2005 m. palyginus su 2004 m., iš ES valstybių į Lietuvą importuotų prekių vertė padidėjo 59,2 proc., iš NVS valstybių importuotų prekių vertė padidėjo – 31,13 proc., ELPA ir į kitas šalis liko nepakitęs (žiūrėti 6 paveikslą).

2.3. Šalies mokėjimo balansas

Šalies mokėjimų balansas yra statistinis visų Lietuvos žmonių, įmonių ir valdžios santykių su užsieniu atspindėjimas, operacijų registras. Mokėjimų balansas susideda iš einamosios sąskaitos bei kapitalo ir finansinės sąskaitos, nors šis atskyrimas yra sąlyginis. Einamojoje sąskaitoje fiksuojamas prekių, paslaugų importas ir eksportas, darbo ir investicijų pajamos, kapitalo

²⁴ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

ir finansinėje sąskaitoje - investicijos į užsienį, užsienio investicijos (įskaitant paskolas) Lietuvoje, oficialiosios atsargos.

Visų tarptautinių sandorių apskaitos apibendrintą rodiklį išreiškia visų šalies įplaukų bei išmokų saldo. Šis rodiklis yra laikomas visos šalies gerovės matu. Šalis gali turėti teigiamą mokėjimų salda arba neigiamą.

Einamosios sąskaitos balanse registruojamos sandorių išmokos bei įplaukos pagal šias kategorijas:

- prekės,
- paslaugos,
- pajamos, bei
- pervedimai.

Paanalizuokime einamosios sąskaitos balanso ir jį sudarančių balansų pokyčius (žiūrėti 9lentelę).

9 lentelė

Einamosios sąskaitos balansas 2004 – 2005 m. (mln. Lt) ir pokyčiai (%)²⁵

	2004 m.	2005 m.	Pokytis %
Einamosios sąskaitos balansas	-6745,27	-7388,55	9,53
Prekybos balansas	-8564,4	-10384,6	21,25
Paslaugų balansas	2262,89	2933,87	29,65
Pajamų balansas	-1708,83	-1723,84	0,87
Einamųjų pervedimų	1265,07	1786,02	41,17

Palyginus 2005 m. einamosios sąskaitos balanso ir jį sudarančių balansų rezultatus su 2004 m. einamosios sąskaitos balanso deficitą padidėjo 9,53 proc. prekybos balanso deficitą – 21,25 proc.

Pajamų balanso deficitą palyginus 2005 m. su 2004 m. padidėjo 0,87 proc. Pajamų balanso deficitą daugiausia didino padidėjusios nerezidentų reinvesticijos (jos į mokėjimų balanso

²⁵ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <<http://stat.gov.lt>>, statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

einamąją sąskaitą įtrauktos kaip išmokos nerezidentams, o finansinėje sąskaitoje parodytos tarp teisioginių užsienio investicijų), taip pat dividendų išmokos nerezidentams už tiesiogines užsienio investicijas.

Perteklinis paslaugų balansas, kuris lyginant su 2004 m. padidėjo 29,65 proc. Daugiau kaip tris ketvirtadaliai viso paslaugų eksporto sudarė transpore ir kelionių paslaugas.

Einamųjų pervedimų balansas yra perteklinis ir padidėjo net 41,17 proc. Perteklių daugiausia lėmė padidėję pervedimai iš ES paramos fondų ir fizinių asmenų pervedimai.

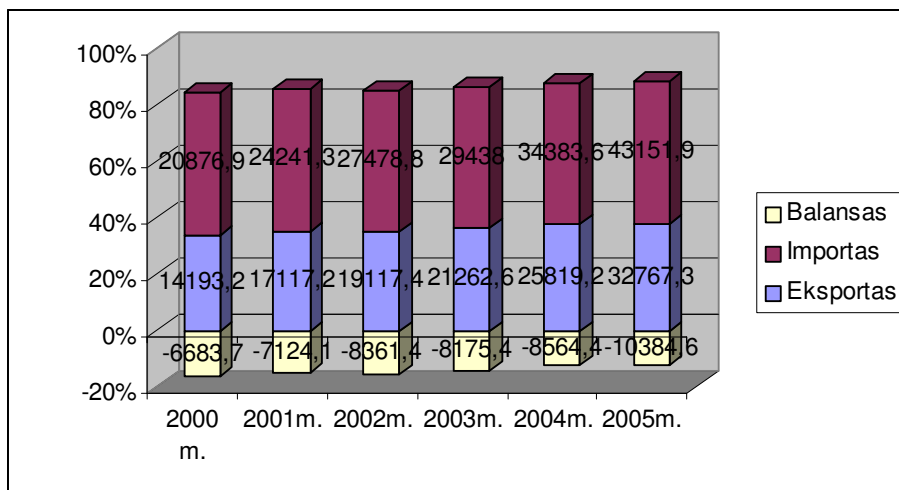
Iš pateiktų duomenų matome, kad egzistuoja mokėjimų balanso – deficitas. Einamosios sąskaitos perteklius gali byloti apie konkurencingą vietos gamintojų produkciją, taip pat apie importo prekybos apribojimus ir investuotojams sudaro nepatrauklią sąlygą. Jei šalis turi einamosios sąskaitos deficitą, tai reiškia, kad šalies verslininkai noriau perka užsienyje, nei užsieniečiai perka šalyje – vietos valiutos paklausa mažėja, didėja užsienio valiutos paklausa (esant kitoms vienodoms sąlygoms). Einamosios sąskaitos deficitas leidžia suprasti, kokią dalį prekių ir paslaugų šalis turi įsigyti kitose šalyse tam, kad galėtų patenkinti poreikius. Nuolatinis einamosios sąskaitos deficito didėjimas gali sukelti rimtų ekonominių padarinių, todėl yra būtina visaip skatinti ir remti gamintojus, kurie eksportuoja arba gali eksportuoti pagamintą produkciją Lietuvoje. Kadangi prekių eksporto augimas mažina einamosios sąskaitos deficitą, o prekių importo augimas - atvirkščiai, didina, tai šalis turi būti suinteresuota šalyje pagamintų prekių eksporto skatinimu bei rėmimu.

Einamosios sąskaitos deficito toleravimo laipsnis priklauso ir nuo įvežamo kapitalo, skiriamo finansuoti deficitui ir struktūros. Deficitas, kuris yra finansuojamas tiesioginėmis užsienio investicijomis ir kitais skolos nesukuriančiais srautais yra priimtinesnis nei deficitas, finansuojamas trumpalaikio skolą sukuriančio kapitalo srautais, kurie gali staiga nutrūkti pasikeitus rinkos struktūrai.

Einamosios sąskaitos deficitas, kuris skatina per didelę paklausą šalyje, yra viena iš pagrindinių didelės infliacijos priežasčių. Infliaciniai procesai ir deficitas vienas kitą „maitina“, nes infliacija suryja mokesčių įplaukas (kadangi atsiliesant mokesčių surinkimui prarandamos realios įplaukos) ir mažina vyriausybės galimybes finansuoti deficitą spausdinant ir leidžiant pinigus (kadangi privatus poreikis, esant didelei infliacijai, mažėja). Dažniausiai didelis deficitas kelia grėsmę makroekonominiam stabilumui ir tuo pačiu ekonominiam augimui bei plėtrai.

Lietuvos užsienio prekybos balanso deficitas per pastaruosius šešis metus padidėjo 3700,9 mln. Lt.; nuo 6683, 7mln. Lt 2000m. iki 10384,6 mln. Lt 2005m. Lietuvos užsienio prekybos balansas 2000 – 2005 m. pateiktas 7 paveikslėlyje.

Lietuvos užsienio prekybos balansas 2000 – 2005 m. laikotarpį (mln. Lt.)²⁶

Užsienio prekybos balansą 2005 m. palyginus su 2000 m., deficitas padidėjo 55,3 proc., kai analizuojamu laikotarpiu eksportas padidėjo 130,86 proc., o importas – 116,2 proc.

Pagal Statistikos departamento ataskaitinius duomenis 2005 m. eksportuota 32767,3 mln. litų prekių vertės, o į Lietuvą importuota - 43151,9 mln. litų prekių vertės. Lietuvos užsienio prekybos deficitas sudarė 10384,6 mln. litų ir buvo 21,3 proc. didesnis nei 2004 m. Eksportas ir importas 2005 m., palyginus su 2004 m., atitinkamai padidėjo 26,9 proc. ir 25,5 proc. Prekių eksporto ir importo padidėjimui turėjo įtakos tiek prekių fizinės apimtys tiek prekių kainų padidėjimas.

Analizuojamu laikotarpiu mažiausias užsienio prekybos balanso deficitas užregistruotas 2000 m. Pagal Statistikos departamento ataskaitinius duomenis užsienio prekybos balanso deficitas 2003 m. sumažėjo 2,2 proc. palyginus su 2002 m., tačiau 2004 m. padidėjo 5,0 proc., o 2005 m. 21,25 proc. lyginat su parėjusiais finansiniais metais. Prekybos balanso deficito didėjimui turi įtakos prekių kainų augimas ir vienodi eksporto ir importo augimo pokyčiai.

²⁶ Sudaryta pagal: Statistikos departamento duomenis už 2000-2003m.atnaujinti 2005 07 14. Prieiga prie interneto <http://stat.gov.lt>, Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2004m., Vilnius 2005., Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

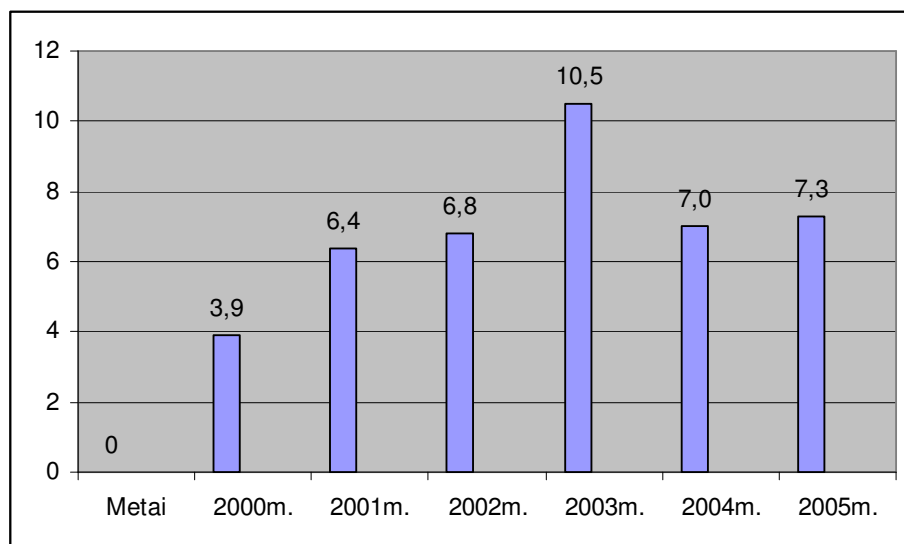
2.4. Lietuvos užsienio prekyba ir bendrasis vidaus produktas (BVP)

Sparčiai besivystanti šalies pramonė suteikia stimulų visai ekonomikai: skatina paslaugų sferos vystymąsi, inovacijas ir mokymą. Per 2005 m. sukurta 71001 mln. litų BVP. Palyginus su 2004 m., realiai jis išaugo 7.3 proc. (8pav.). BVP augimui turėjo įtakos beveik visos veiklos rūšys. Daugiau nei bendras šalies ūkio augimas pridėtinė vertė didėjo transporto, sandėliavimo ir ryšių, statybos, prekybos, apdirbamosios gamybos viešbučių ir restoranų veiklos rūšyse. Pridėtinė vertė su vartojimu susijusiose veiklos rūšyse augo sparčiau negu gamybos sektoriuje, lėmė 2005 m. išaugusios gyventojų pajamos (šalies viduje ir iš užsienio) ir skolinimasis.

Lietuvos bendrasis vidaus produktas per šešis metus išaugo 3,4 proc. (žiūrėti 8 paveikslą).

8 paveikslas

Lietuvos BVP augimo pokytis (plyginus su ankstesniais metais) 2000 – 2005 m. (%)²⁷

Iš pateiktų duomenų skalės didžiausias BVP augimas 2003 m. ir palyginus su 2002 m. išaugo 10,5 proc. tai yra 7,1 proc. viršijo bendrą šešių metų augimą. 2005 m. palyginus su 2004 m. BVP išaugo 7,3 proc.

Lietuvos pramonė yra skirstoma į apdirbamosios, išgaunamosios ir elektros, dujų ir vandens tiekimo sektorius. Lietuvos išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės (IAP) įmonės 2005 m. pardavė už 36,1 mlrd. litų (be PVM ir akcizo) vertės pagamintos produkcijos. IAP parduotos produkcijos mastas per 2005 m. padidėjo 8,4 proc., o skaičiuojant be rafinuotų naftos

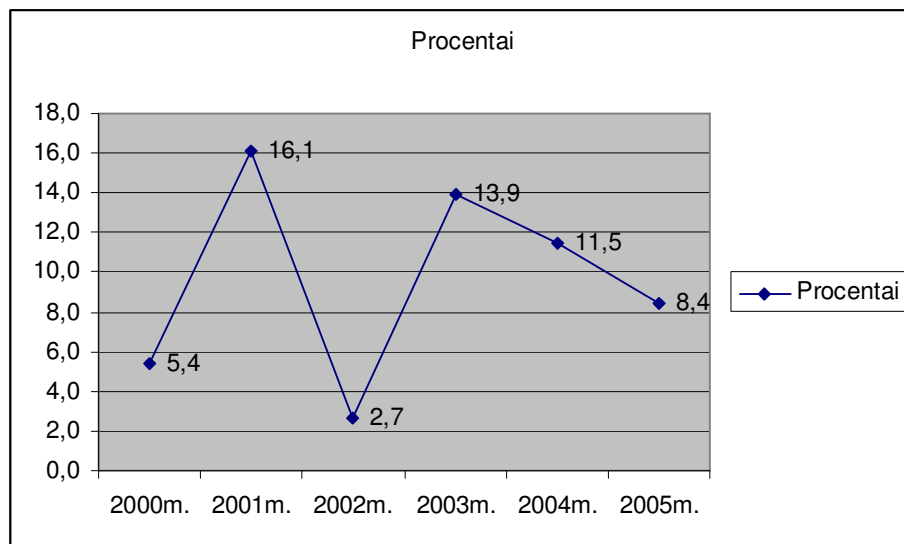
²⁷ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Vilnius 2006.

produktų – atitinkamai 9,6 proc. Jau nemažai pastarųjų metų pramonės produkcijos pardavimo tempai išlieka gana dideli.²⁸

Paanalizuokime pagamintos produkcijos pardavimo apimties pasikeitimą. Pagamintos produkcijos pardavimo pokyčiai 2000 – 2005 m. pateikti 9 paveikslėlyje.

9 paveikslas

Pramonės įmonių pagamintos produkcijos pardavimo apimties pokyčiai 2000 – 2005 m. (proc.)²⁹

Analizuojamu laikotarpiu produkcijos apimties pokyčiai palyginti su praėjusių metų laikotarpiu. Iš pateiktų duomenų matome, kad pagamintos produkcijos apimčių pokyčiai yra nevienodi. Didžiausias pagamintos produkcijos pardavimo pokytis užregistruotas 2001 m. 16,1 proc. ir mažiausias 2002 m. - 2,7 proc. 2005 m. parduotos produkcijos apimtys padidėjo 8,4 proc.

2005 m. didėjo pramonės produkcijos pardavimo mastas įmonėse, kurių pagrindinė veikla – statybinių medžiagų gamyba (34,3 proc.), pagrindinių metalų gamyba (24,6 proc.), guminių ir plastikinių gaminių gamyba (23,4 proc.).³⁰

Palyginus su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, sulėtėjo baldų gamybos realizavimo augimo tempai – šio pramonės sektoriaus produkcijos pardavimo apimtys siekė 13,0 proc., maisto produktų ir gėrimų gamyba – 8,1 proc., rafinuotų naftos produktų 4,4 proc., o kai kurių sektorių

²⁸ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005 metais Apžvalga, Vilnius 2006.

²⁹ Sudaryta pagal: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Eksportas pagal ekonominis sektorius, Vilnius 2006.

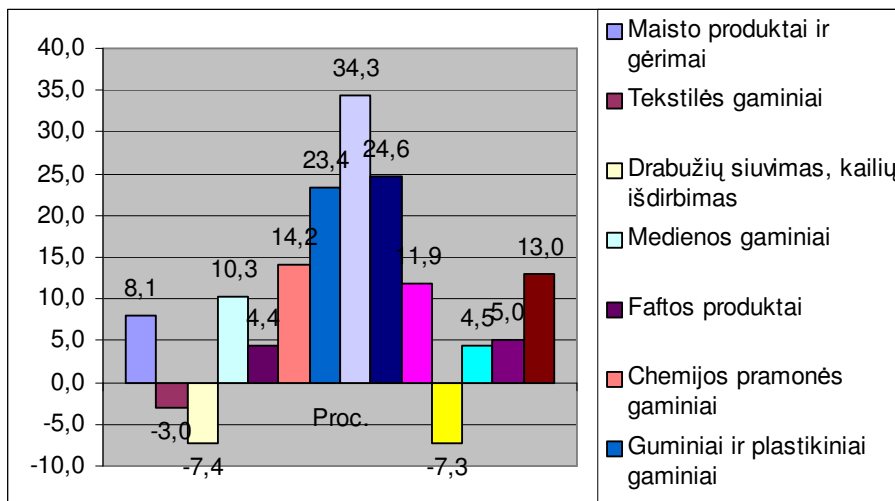
³⁰ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005 metais Apžvalga, Vilnius 2006.

realizuotos produkcijos apimtis netgi sumažėjo. Mažiau buvo realizuota tekstilės gaminių (-3,0 proc.), drabužių siuvimas (-7,4 proc.), elektros mašinų gamyba (-7,3 proc.).³¹

2005 m. pramonės parduotos produkcijos pokyčiai palyginus su 2004 m. pateikti 10 paveiksle.

10 paveikslas

Pardavimo apimties pokyčiai pagal prekių rūšis 2004 – 2005 m. (proc.)³²

Pateiktoje diagramoje pardavimo apimties pokyčiai 2005 m. palyginus su 2004 m. Didžiausią dalį šalies pramonės parduotos produkcijos struktūroje, kaip ir ankstesniais metais, sudaro rafinuotų naftos produktų, maisto produktų ir gėrimų, aprangos ir tekstilės gaminių, mašinų ir prietaisų, chemikalų ir chemijos pramonės gaminių, medienos ir medienos gaminių, baldų pramonės sektoriai.

Šalies įmonėse gaminama produkcija tampa vis labiau konkurencinga. Apie tai liudija nuolat didėjančios pramonės pardavimų apimtys ne tik vidaus, bet ir užsienio rinkose. Jeigu visos IAP produkcijos pardavimas padidėjo 8,4 proc., tai Lietuvoje pagamintų prekių eksportas 2005 m. padidėjo 26,9 proc. ir pasiekė 32767,3 mln. Lt.

Lietuvos elektros energetikos sistema šiuo metu visiškai patenkina elektros energijos poreikius šalyje. Maksimali sistemos apkrova – 1918 GW. Preliminariais duomenimis 2005 metais

³¹ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Vilnius 2006.

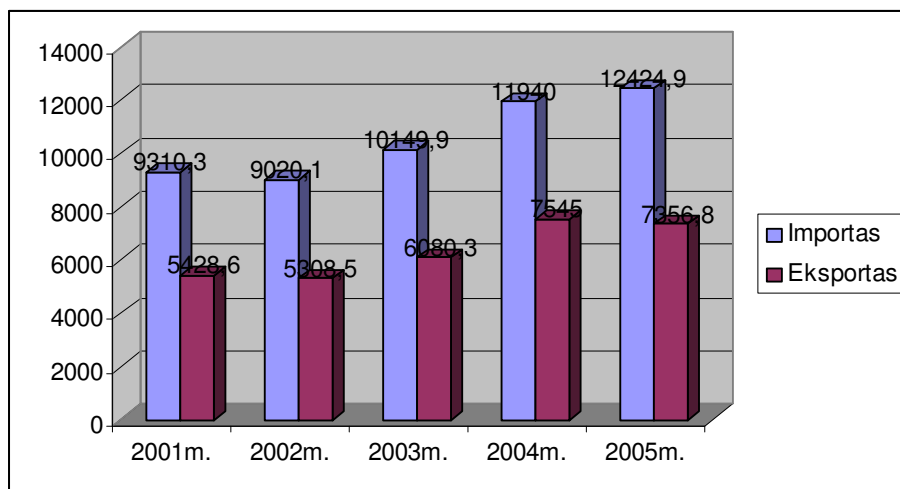
³² Sudaryta pagal: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Eksportas pagal ekoniminius sektorius, Vilnius 2006.

Lietuvoje bendroji elektros energijos gamybos apimtis buvo 14,8 TWh. Šalyje suvartota 11,8 TWh elektros energijos, eksportuota 4 TWh elektros energijos.³³

Elektros energijos eksportas ir importas pateiktas 11 paveikslėlyje.

11 paveikslas

Elektros energijos eksportas - importas 2001 – 2005 m. (tūkst.tonų naftos ekvivalentu)³⁴

Analizuojamu laikotarpiu eksporto ir importo apimtys didėjo beveik tolygiai tik 2002 m. palyginus su 2001m. eksportas sumažėjo 2,21 proc., importas 3,1 proc.

Nuo 2002 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas ir priimti jo lydimieji teisės aktai sudarė sąlygas funkcionuoti elektros energijos rinkai. Nuo 2004 m. liepos 10 d. įsigaliojo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas, į kurią perkeltos naujų Europos Sąjungos direktyvų nuostatos.

Elektros energijos rinka šalyje kuriama etapais, palaipsniui suteikiant reguliuojamojo trečiosios šalies dalyvavimo teisę ir teisę sudaryti tiesioginę elektros energijos tiekimo sutartį su laisvai pasirinktais nepriklausomais tiekėjais, šiuo metu visiems nebutiniams elektros energijos vartotojams, o nuo 2007 m. liepos 1 d. – visiems vartotojams .

Parengtas Nacionalinės energijos vartojimo efektyvumo didinimo 2006 – 2010 metų programos ir pagrindinių priemonių jai įgyvendinti projektas, kuriame įvertintos ir Europos Komisijos Žaliosios knygos apie energijos vartojimo efektyvumą rekomendacijos.

³³Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Vilnius 2006.

³⁴Sudaryta pagal: Statistikos departamentas, Energija ir materialiniai ištekliai 2005m. , Vilnius 2006.

Lietuvos elektros energetikos sistema šiuo metu visiškai patenkina elektros energijos poreikius šalyje. Tačiau reikalingos investicijos ne tik palaikyti esamą elektros tinklų lygį, bet ir gerinti jų būklę, siekiant užtikrinti elektros energijos teikimo patikimumą ir stabilumą, taip pat sukurti bendrą trijų Baltijos šalių elektros energijos rinką.³⁵

2005 m. padidėjo užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apimtys. Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktai apimtys 2002 – 2005 m. pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė

Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2002 – 2005 m. (mln. Lt)³⁶

Rodikliai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.
Eksportas:	1028,9	1316,0	1749,1	2447,6
Gyvi gyvūnai;gyvūninės kilmės produktai	721,8	769,0	1109,5	1468,8
Augaliniai produktai	307,1	547,0	639,6	978,8
Importas	1040,8	1158,0	1435,8	1889,8
Gyvi gyvūnai;gyvūninės kilmės produktai	409,8	449,4	610,7	947,9
Augaliniai produktai	631,0	708,6	825,1	941,9
Balansas	-11,9	158,00	313,3	557,8

Kaip matome iš pateiktų statistinių duomenų eksportas išaugo 137,8 proc.: nuo 1028,9 mln. 2002 m. iki 2447,6 mln. 2005 m. Importas padidėjo 81,5 proc.: nuo 1040,8 mln. 2002 m. iki 1889,8 mln. 2005 m. Analizuojamu laikotarpiu didžiausias eksporto ir importo augimas 2005 m. Palyginus 2005 m. su 2004 m. eksportas padidėjo 39,93 proc. ir importo - 31,62 proc. Lietuvos užsienio prekybos augimą žemės ūkio ir maisto produktais lėmė kainų padidėjimas.

Didelė prekybos apimties dalis sudaro prekyba su ES šalimis. Daugiau eksportuota pieno produktų, mėsos ir mėsos produktų, cukraus ir konditerijos gaminių. Padidėjo grūdų eksportas. Didžioji dalis Lietuvos maisto pramonės įmonių gavo leidimus maisto produktų eksportui į Rusiją, ir šis sektorius turėtų augti.³⁷

Bendrajai žemės ūkio politika siekiama užtikrinti tinkamus gyvenimo standartus ūkininkams bei kokybišką maistą sąžiningomis kainomis vartotojams ir išsaugoti kaimo paveldą. Formuojant

³⁵ LR Ūkio ministerija, Ūkio strategijos departamentas, Ūkio vystymo politikos skyrius, Prieiga prie interneto: <http://ekm.lt>, {žiūrėta 2006.05.07}

³⁶ Sudaryta pagal: Statistikos departamentas, Lietuvos statistikos Metraštis 2005m., Vilnius 2006.

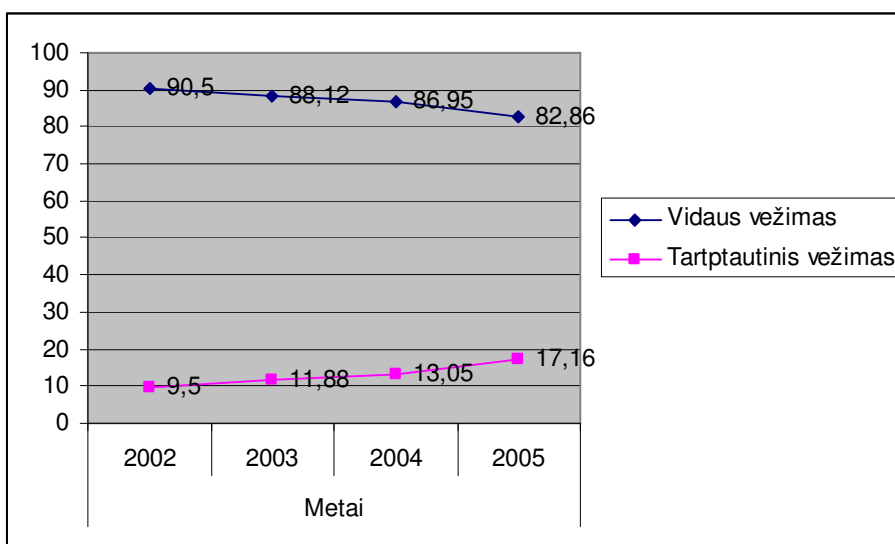
³⁷ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Vilnius 2006.

dabartinę politiką atsižvelgiama į kintančius visuomenės poreikius. Vis didesnis dėmesys skiriamas maisto saugai, aplinkos apsaugai, kokybės ir kainos santykiui³⁸.

Atviros sienos ir nebrangus transportas europiečiams suteikė judėjimo laisvę. Prekės greitai ir efektyviai nusiunčiamos iš gamyklos pirkėjui, dažnai net į kitą šalį. Prie to prisidėjo Europos Sąjunga, atvėrusi nacionalines rinkas konkurencijai ir pašalinusi fizines ir technines kliūtis laisvam prekių judėjimui. Tačiau kol kas tarptautiniai pervežimai ir jų augimo tempai nėra dideli (žiūrėti 12 paveikslą).

12 paveikslas

Lietuvos krovinių vidaus ir tarptautinis vežimas 2002 – 2005 m. (%)³⁹

Kaip matome iš diagramos vidaus pervežimai mažėja, o didėja tarptautiniai pervežimai. Palyginus 2002 m. su 2005 m. tarptautiniai krovinių pervežimai padidėjo 122,64 proc. nuo 2002 m. 4265,9 tūkst.t. iki 2005 m. 9497,9 tūkst. Įstojus į ES ženkliai padidėjo tarptautiniai pervežimai išaugo, palyginus 2005 m. su 2004 m. padidėjo 17,16 proc.

Greitas, gerai organizuotas ir pigus žmonių ir prekių judėjimas yra pagrindinė ES doktrina, siekiant dinamiškos ekonomikos ir darnios visuomenės. Pašalinus kliūtis tarptautinei prekybai išaugo tolimųjų reisų srautai. Nors daugelis transporto politikos aspektų priklauso nacionalinių vyriausybių kompetencijai, bendrajai Europos rinkai tikslinga turėti bendrą transporto infrastruktūrą.

Analizuojant krovinių vežimus pagal rūšis, pažymėtina, kad per 2005 m. didėjo cheminių ir mineralinių trąšų, naftos ir naftos produktų, kietojo kuro, cemento, medienos vežimai. Naftos

³⁸ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Žemės ūkio politika, Prieiga prie interneto: <<http://ekm.lt>>.

³⁹ Sudaryta pagal: Statistikos departamentas, Transportas ir ryšiai 2005m., Vilnius 2006.

vežimai padidėjo iki 20,2 mln. t ir sudarė didžiausią santykinę dalį, (41 proc.) bendroje vežimų struktūroje. Sumažėjo juodųjų metalų (14 proc.), maisto produktų (42 proc.).⁴⁰

2.5. Šalies užsienio prekybos strategija

2000 m. priimta Lisabonos strategija, kurios tikslas – iki 2010 m. Europos Sąjungą paversti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje darni plėtra būtų suderinta su didesniu ir geresnės kokybės užimtumu ir socialiniu tvirtumu. Europos Komisijos 2004 m. balandžio 24 d. komunikate „Struktūrinių pokyčių skatinimas: pramonės politika išsiplėtusiai Europai“ pabrėžiama, kad pramonė vis dar yra labai svarbi kuriant Europos gerovę. Tačiau pramonė susiduria su struktūriniais pokyčiais, ypatingai skatinant žinių kūrimą ir naudojimą. Šiuo požiūriu nerimą kelia Europos darbo našumo, tyrimų ir inovacijų rodikliai. Pramonės veiklų perkėlimas jau neapsiriboja tradiciniais darbu imliais sektoriais; šios tendencijos pastebimos ir tarpiniuose sektoriuose, kurie iki šiol buvo laikomi Europos pramonės stipriąja puse, ir netgi aukštų technologijų pramonės šakose (perkeliama tyrimų veikla) arba paslaugų sektoriuose. Šios naujos tendencijos labiausiai palankios Kinijai ir Indijai.

Komunikate pažymima, kad būtina panaudoti naujųjų ES šalių pranašumus. Kadangi šių šalių žemų darbo kaštų pranašumas bus trumpalaikis, jų pramonės konkurencingumui ypatingai svarbus bus perėjimas prie žinių ekonomikos.

Ekspertai, prognozuojantys Europos ekonomikos pokyčius, gana vienodai sutaria, kad ateityje ir toliau stiprėjant globalizacijos tendencijoms ir spartėjant technologijų raidai, didesnę svarbą įgaus žinių ekonomika ir paslaugų sektorius, o nemažos dalies prekių gamyba, kaip manoma, bus iškelta už Europos ribų. ES ekonomikos varikliu taps žinios, naujų produktų gamyba ir gamybos metodų tobulinimas.⁴¹

Užsienio prekybos srantai daro labai didelę įtaką Lietuvos Respublikos ūkio augimui bei gyventojų užimtumui ir gerovei - šiuo metu užsienio prekybos apyvarta sudaro 95 % šalies Bendrojo vidaus produkto (BVP).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1998 m. spalio 19 d. nutarimu Nr. 1282 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. 1160 redakcija) pritarė Eksperto plėtros ir skatinimo strategijai bei patvirtino jos įgyvendinimo veiksmų planą.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005m. Apžvalga, Vilnius 2006.

⁴¹ „Ilgalaikės Lietuvos pramonės technologinio vystymosi perspektyvos“. LR ūkio ministerija/VŠĮ KTU regioninis verslo inkubatorius, Kaunas 2004.

Strategija susideda iš dviejų dalių - eksporto plėtros strategijos ir eksporto skatinimo strategijos, kuriose numatyta, kaip vidutinės trukmės laikotarpiu (t.y. pasirengimo stojimui į Europos Sąjungą laikotarpiu 2000-2004 metais) spręsti dvi tarpusavyje susijusias problemas - eksporto plėtros ir skatinimo. Šioje strategijoje atsižvelgiama ne tik į eksportuotojų, bet į viso privataus sektoriaus poreikius, numatoma pašalinti jų plėtros kliūtis.

Strategijos įgyvendinimas numatytas LR Vyriausybės veiklos programos priemonėse. Vyriausybės prioritetas(ai): 1) rengtis narystei Europos Sąjungoje - iki 2004 m., perimti ir siekti įgyvendinti ES *Acquis*; 2) užtikrinti tolesnį ir esminį verslo plėtros sąlygų gerinimą; 3) konkurencingo žemės ūkio plėtrą; 4) plėtoti informacinę visuomenę.

Eksporto plėtros strategijos tikslas - siekti sudaryti palankias sąlygas plėtoti tradicines eksporto sritis ir rasti naujoms. Šio tikslo įgyvendinimo siekiama kuriant palankią aplinką eksportui, mokant eksportuotojus, didinant prekių ir paslaugų tarptautinį konkurencingumą, plėtojant LR Vyriausybės ir Lietuvos bei užsienio verslo įmonių bendradarbiavimą, ir kt.

Eksporto skatinimo strategijos tikslas - siekti, kad būtų daugiau parduodama lietuviškos kilmės prekių ir paslaugų, skleisti informaciją apie Lietuvą ir jos produkciją (paslaugas), naudojant mokslo tyrimų, informavimo, ryšių priemones, kitokiais santykių su visuomene plėtojimo ir palaikymo būdais. Šio tikslo siekiama vykdant aktyvią valstybės rinkų išlaikymo ir skverbimosi į naujas rinkas politiką, kuriant palankų Lietuvos, jos ūkio subjektų, jų gaminamų prekių ir teikiamų paslaugų įvaizdį, tobulinant esamą eksporto skatinimo infrastruktūrą.

Strategijos įgyvendinimas sudarys sąlygas ūkio subjektams surasti naujus prekybos ir kooperacijos partnerius, aktyviau ir efektyviau veikti išsiskverbiant į naujas rinkas, padės atskiriems ūkio sektoriams ir verslininkams steigti ir įgyvendinti sektoriaus ar įmonės eksporto plėtros strategijas.⁴²

Eksporto plėtojimui bei koordinavimui didelę įtaką turi Nacionalinės ACQUIS programos priemonių įgyvendinimas, gerinti bendrus šalies ekonominius - socialinius rodiklius.

Užsienio prekybos skatinimas yra svarbus Lietuvos Respublikos Vyriausybės tikslas, kuris įgyvendinamas užsienio prekybos liberalizavimo priemonėmis bei eksporto skatinimo programomis. 2000 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublika preliminariai baigė derybas su Europos Sąjunga (toliau- ES) dėl išorinių santykių derybinio skyriaus. Derybų esmė – užtikrinti, kad, atsižvelgiant į ekonominius interesus, Lietuvos Respublikos įsipareigojimai tarptautinėse organizacijose, taip pat pagal dvišales ir daugiašales sutartis, visiškai atitiktų Europos Sąjungos įsipareigojimus.

⁴² LLRI ekspertas Ramūnas Vipišauskas, Lietuva dalyvaus bendroje prekybos politikoje, „Euroverslo naujienos“ 2003m.

Lietuvai Respublikos įstojimo į ES datos bus perimti visi ES sutartiniai santykiai su trečiosiomis šalimis bei tarptautinėmis organizacijomis. Tokiu būdu, užsienio prekybos režimo nustatymas bus deleguotas ES Tarybai bei Europos Komisijai ir Lietuvos Respublika įsijungs į bendrąją Europos Sąjungos prekybos politikos erdvę, kur visa užsienio prekyba yra reglamentuojama vienodai.

Vadovaujantis 2002 m. liepos 5 d. Lietuvos Respublikos Strateginių prekių ir technologijų importo, tranzito ir eksporto kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymu bei 2002 m. lapkričio 13 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr.1784, Užsienio reikalų ministerija, suderinusi su Ūkio ministerija, sudaro bei tvirtina valstybių, į kurias draudžiama eksportuoti ar gabenti tranzitu strategines prekes, ir valstybių, iš kurių draudžiama importuoti ar gabenti tranzitu strategines prekes, sąrašus. Visoms svarbiausiomis užsienio prekybos partnerėmis Lietuvos Respublika taiko laisvosios prekybos arba didžiausio palankumo prekyboje statusus.

Užsienio prekybos politikos įgyvendinimą – derybas dėl laisvosios prekybos bei prekybinio ir ekonominio bendradarbiavimo (suteikiančių didžiausio palankumo statusą prekyboje) sutarčių bei šių sutarčių priežiūrą prekybos ir tarptautinių ekonominių ryšių srityje - padeda Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos, dalyvaujant kitoms suinteresuotoms institucijoms. Lietuvos ūkio subjektai, eksportuojantys savo produkciją į užsienio rinkas patyrė ne tik pasaulio finansų krizės, Rusijos finansų, ekonomikos ir politinės krizės padarinius, bet ir globalios ekonomikos iššūkius, pasireiškiančius didele konkurencija, aukštu darbo našumo lygiu, mažesniais konkurentų ir kitų Vakarų pasaulio organizacijų kaštais, aukštomis technologijomis ir t.t.

Nepaisant to, šalies ūkio subjektai tuo metu sėkmingai transformavosi iš Rytų į Vakarų rinkas ir sugebėjo ne tik padidinti eksporto augimą, pralenkti importo augimą, bet ir pakeisti užsienio prekybos tendencijas sėkmingai tobulinant eksportą Vakarų ir ypač ES valstybių rinkose. Tačiau įsitvirtinti pasaulinėje rinkoje, prisiimant šiuolaikinius ekonomikos globalizacijos iššūkius, ir išlaikyti savo eksporto konkurencingumą bei jį didinti esant nevienodose, blogesnėse konkurencinėse sąlygose lyginant su kitų šalių eksportuotojais užsienio rinkose ir netgi savo vietinėje rinkoje lyginant su importuotojais yra ūkio subjektams sunkiai įveikiamas uždavinys. Eksportuotojai dėl to patiria papildomas išlaidas ir nuostolius, negali savo tikroju vardu arba savo prekės ženklu įsitvirtinti pasaulio rinkose. Diskriminacines, nepalankias plėtrai ir pažangai sąlygas šalies verslininkams, eksportuotojams sudaro netinkama valstybės ekonominė politika. Lietuvos Vyriausybė pritaiko vien griežtus savo

reikalavimus verslui, didina mokesčių našta netaikydama palankių eksporto plėtrai priemonių, kurias plačiai naudoja Vakarų valstybės. Lietuva nepanaudoja savo galimybių leistinose ribose teikti valstybės pagalbą eksporto plėtrai, pritaikant Vakarų valstybių ir ES patirtį.

3. UŽSIENIO PREKYBOS REGULIAVIMO INSTRUMENTAI IR JŲ TAIKYMAS

3.1. Lietuvos muitai

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. prekių importą į Lietuvos Respubliką ir eksportą iš jos reglamentuoja Europos Tarybos reglamentai, Lietuvos Respublikos įstatymai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai ir kiti teisės aktai.

Vienas išpagrindinių šios srities dokumentų yra 1992 m. spalio 12 d. Europos Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą. Jis nustato prekių importo, eksporto ir tranzito procedūras, kontrolės priemonių taikymą, muitų tarifus ir tarifinius prekių klasifikavimus. Bendrijos muitinės kodekso įgyvendinimo nuostatos yra įtvirtintos 1993 m. liepos 2 d. Europos Komisijos reglamentu (EEB) Nr. 2454/93, išdėstančiu Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas. 1992 m. spalio 12 d. Europos Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 2913/92, nustatantį Bendrijos muitinės kodeksą, detaliau apibrėžia nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. Šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos muitinės paskirtį, veiklos principus ir teisinius pagrindus, funkcijas, struktūrą, veiklos organizavimą, finansavimą, bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, kitais asmenimis, Europos Bendrijos ir užsienio valstybių institucijomis pagrindus, Lietuvos muitinės pareigūnų įgaliojimus, teises, pareigas, garantijas ir atsakomybę, iš trečiųjų šalių importuotų ir į trečiąsias šalis eksportuojamų prekių muitinės priežiūros tvarką, muitinės administruojamų mokesčių taikymo tvarką, užsienio prekybos statistinių duomenų rinkimo ir apdorojimo tvarką. Nuo 1998 m. liepos 1 d. Lietuvoje veikia naujas muitų įstatymas.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, turi būti laikomasi Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatų. Pagal šią sutartį visa užsienio prekyba ES reglamentuojama vienodai. Tai reiškia, kad išoriniai muitų tarifai, antidempingo, kompensacinės, protekcinės priemonės, kvotavimas yra vienodi visoms ES šalims narėms, įskaitant ir ES nare tapusią Lietuvą.

Nuo 2004 m. gegužės 1 dienos Lietuvos įmonės, eksportuojančios prekes į trečiųjų šalių rinkas bei importuojančios prekes iš trečiųjų šalių į Europos Sąjungos rinką, gali naudotis ES nustatytomis prekybos su trečiosiomis šalimis priemonėmis.

Lietuvos Respublikos muitų teritorijoje yra taikomi šių rūšių muitai⁴³:

- 1) bendrieji - taikomi siekiant reguliuoti Lietuvos Respublikos užsienio prekybą ir gauti pajamų į valstybės biudžetą;
- 2) specialieji - taikytini kaip atsakomoji priemonė prieš diskriminacinius kitų valstybių ar jų grupių veiksmus Lietuvos Respublikos atžvilgiu. Specialiųjų muitų normas ir mokėjimo sąlygas nustato įstatymai;
- 3) antidempingo - taikytini, kai į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją importuojamos prekės, kurių eksporto kainos mažesnės už panašių prekių kainas, mokamas įprastomis verslo sąlygomis eksportuojančios valstybės rinkoje, ir dėl to atsiranda materialinė žala Lietuvos vietinei pramonei, tokios žalos vietinei pramonei grėsmė arba reali kliūtis kurti vietinę pramonę.
- 4) kompensaciniai - taikytini, kai į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją importuojamos prekės, kurių gamybai arba eksportui tiesiogiai ar netiesiogiai buvo naudojama užsienio valstybės subsidija, jeigu jas importuojant gali būti padaryta žalos Lietuvos Respublikos interesams. Kompensacinis muftas neturi viršyti nustatyto subsidijų dydžio.
- 5) protekciniai (apsaugos) - taikytini, kai į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją importuojamos prekės ir dėl to vietiniai gamintojai patiria juos žlugdančią užsienio įmonių konkurenciją.

Importuojamoms ar eksportuojamoms prekėms vienu metu gali būti taikomi kelių nustatytų rūšių muitai. Kiekvienas iš šių muitų apskaičiuojamas neatsižvelgiant į kitus, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenustato kitaip.

Pagal muitų taikymo pobūdį muitai gali būti:

- 1) nuolatiniai - mokami už importuojamas į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją ar eksportuojamas iš jos prekes, laikantis nuo metų laikotarpio nepriklausančios muto normos;
- 2) sezoniniai - mokami už prekes, tam tikrą metų laikotarpį importuojamas į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją ar eksportuojamas iš jos.

Sezoniniai gali būti tik bendrieji ir specialieji muitai.

⁴³ Lietuvos Respublikos 2004m.balandžio 27d. „Muitinės įstatymas“ Nr.IX-2183, Valstybės žinios, 2004, Nr.73-2517.

Muitas renkamas (sumokamas) už visas į Lietuvos Respublikos muitų teritoriją importuojamas ir eksportuojamas iš jos prekes. Muitų normos pagal maito apskaičiavimo metodą gali būti vertybinės (advaliorinės), specifinės (kiekybinės) ir mišriosios.

Vertybinė (advaliorinė) maito norma nurodoma procentais nuo prekės maitinės vertės.

Specifinė (kiekybinė) maito norma nurodoma kaip pinigų suma, tenkanti prekės natūriniam matavimo vienetui, įvertinant kitas su šiuo vienetu susijusias prekės fizines charakteristikas arba jų neįvertinant.

Mišriosios maito normos viena dalis nurodoma procentais nuo prekės maitinės vertės, o kita dalis - kaip pinigų suma, tenkanti prekės natūriniam matavimo vienetui, įvertinant kitas su šiuo vienetu susijusias prekės fizines charakteristikas arba jų neįvertinant.

Lietuvos Respublikos muitų tarifai sudaromi pagal šią struktūrą:

- 1) prekės kodas pagal kombinuotąją muitų tarifų ir užsienio prekybos statistikos nomenklatūrą;
- 2) prekės aprašas pagal kombinuotąją muitų tarifų ir užsienio prekybos statistikos nomenklatūrą;
- 3) prekės natūrinis matavimo vienetas;
- 4) autonominė importo maito norma;
- 5) konvencinė importo maito norma;
- 6) preferencinės importo maito normos;
- 7) eksporto maito norma.

Muitų tarifus tvirtina, keičia ir panaikina Vyriausybė.

Lietuvos gamintojams, eksportuotojams bei importuotojams, atsivėrė naujos galimybės sumažinti prekių kaštus, pasinaudoti ES suteikiamomis eksporto subsidijomis, pagerinti prekybos trečiųjų šalių rinkose sąlygas, o tuo pačiu apsaugoti rinką nuo nepagrįstai pigios trečiųjų šalių įmonių produkcijos.

Viena iš galimybių panaudoti ES prekybos su trečiosiomis šalimis priemonės efektyvesniam verslui yra importuojamų į ES vidaus rinką prekių kaštų sumažinimas viso ar dalies maito dydžiu.⁴⁴

Nuo prekės kilmės šalies nustatymo priklauso importuojamai prekei taikomo muitų tarifo dydis, todėl importuotojams rekomenduojama nustatyti tokią importuojamos prekės kilmės šalį, kuriai pagal preferencinius susitarimus gali būti taikomas mažiausias, sumažintas arba nulinis, maito tarifas.

⁴⁴ LLRI vyresnysis ekspertas R. Vilpišauskas, Apie Lietuvos užsienio prekybos politiką, Prieiga per internetą: <<http://.lrinka.lt>>.

Prekių kilmės taisyklės yra aiškios ir lengvai taikomos, kai prekė nuo pradžių iki galo pagaminta vienoje šalyje, tačiau tuomet įmonė nebegali pasirinkti tinkamesnį prekių kilmės kriterijų, kuris sąlygotų mažiausius muitus, nes kilmės šalis yra aiški. Tuo tarpu, kai prekės gamyba vyksta keliose šalyse, prekės kilmės šalis turi būti nustatoma pagal tiksliai ES nustatytas prekių kilmės taisykles, kuriomis pasinaudodamos įmonės gali gauti mažiausią muitą jų prekėms, kas leistų sumažinti importuojamos prekės kaštus viso ar dalies muto dydžiu. Todėl, jeigu prekė yra planuojama gaminti ne vienoje valstybėje, pradžioje rekomenduotina pasidomėti prekės kilmės nustatymo kriterijais, kurie leistų nuspręsti, iš kurios valstybės labiausiai verta kildinti gaminamą prekę, o tuo pačiu ir nustatytų prekės gamybos kelią.

Importuojamos prekės kaštus galima sumažinti naudojant ES muitinio vertinimo taisykles. Šios taisyklės nustato importuojamos prekės vertės apskaičiavimą ir gali būti naudojamos tais atvejais, kai muto dydis yra nustatomas procentiniu dydžiu nuo importuojamos prekės vertės. Kuo mažesnė importuojamos prekės vertė nustatoma, tuo mažesnis muto mokestis turi būti mokamas. ES muitinio vertinimo taisyklės leidžia gana lanksčiai nustatyti mažesnę prekės vertę išskaičiuojant iš jos transportavimo kaštus ir įvairias kitas išlaidas, kurios paprastai įskaičiuojamos į prekės vertę.

Taip pat muto mokestį importuojamai prekei galima sumažinti arba iš viso netaikyti naudojantis muitinės procedūromis, turinčiomis ekonominį poveikį - ES nustatytomis taisyklėmis, kuriomis naudojantis galima importuoti žaliavas gamybai į ES ir tolesniam eksportui iš ES netaikant žaliavoms importo muto mokesčio arba eksportuoti prekes iš ES į trečiąsias šalis gamybai ir importuoti atgal į ES netaikant arba taikant sumažintą importo muto mokestį. Todėl prieš pradėdant prekės gamybą rekomenduojama pasidomėti, kurios iš šių procedūrų gali būti taikomos prekei. Tokiu būdu pasinaudojant šiomis procedūromis galima ne tik pigiau pagaminti prekę trečiojoje šalyje, tačiau ir sumažinti jos kaštus nemokant arba sumažinant importo muitus.

Siekiant apsaugoti rinką gali būti taikomos šios kontrolės rūšys:

- 1) muitinės kontrolė;
- 2) veterinarijos kontrolė;
- 3) fitosanitarijos kontrolė;
- 4) kokybės kontrolė;

- 5) produktų saugos kontrolė;
- 6) kitos kontrolės rūšys.

Netarifiniai užsienio prekybos reguliavimo metodai daugiausia susiję su tam tikrais papildomais arba specifiniais reikalavimais. Pavyzdžiui, licencijos ar leidimo, sertifikato ar atitikties deklaracijos pateikimu, tam tikrų sąlygų laikymosi įrodymų pateikimu ir panašiai.

Rinkos apsaugos efektyvumas priklauso nuo rinkos priežiūrą vykdančių institucijų ir muitinės bendradarbiavimo.

3.6. Muitų politika ir problemos

Muitų įvedimas valstybei turi įvairiapusišką įtaką. Pajamų ir perskirstymo efektai pasireiškia pajamų perskirstymu iš vienu subjektų ekonominės veiklos kitiems ir tai neatneša nuostolių šalies ekonomikai. Importo muitai mažoje šalyje negali pakeisti pasaulinės prekės kainos ar pagerinti šios šalies prekybos sąlygų, kad kompensuotų neigiamas maito įvedimo pasekmes. Maitas arba perskirsto pajamas vidaus ekonomikoje, arba atneša tiesioginius nuotolius ekonomikai. Jokio teigiamo ekonominio efekto, veikiančio ekonominį augimą kuruose nors šakose, neatsiranda. Importo maito įvedimas didelėje šalyje veikia ekonominį efektą, artimą mažos šalies efektui.⁴⁵

Muitus stengiamasi pateisinti šiais argumentais: šalies gynybos būtinumu, vidaus konkurencingumo ir gyventojų užimtumo užtikrinimu, naujai atsiradančių šakų vystymosi galimybių užtikrinimu, vyriausybės pajamų ir socialinių klausimų sprendimu, apsaugojimu nuo pigesnės užsienio darbo jėgos, siekimu apriboti prabangos daiktų įsigijimą ir t.t.

Muitų politikos problemas derėtų suskirstyti į keletą grupių. Pirmoji grupė - tai problemos, kylančios dėl pačių maitų taikymo, tarifų dydžio, kvotų, t.y. dėl tiesioginių prekybos apribojimų. Antroje grupėje būtų problemos, sąlygotos maitų taikymo taisyklių ir muitinės procedūrų netobulumo. Trečioji grupė - problemos, kurias kelia maitinių darbo organizavimo trūkumai.

Akivaizdu, kad pagrindinė problema yra patys maitai ir prekybos varžymai. Tik dėl jos kyla procedūrinių keblumų. Net ir nustačius idealias maitų taikymo taisykles, tobuliausiai

⁴⁵ Dalia Bernotonytė. Tarptautinės prekybos pagrindai: Tarptautinės politikos priemonės. Kaunas: Technologija, 2005 - p.66.

sutvarkius muitinės procedūras ir muitinės darbą tokie apribojimai trukdys racionaliam išteklių pasiskirstymui, efektyviai įmonių veiklai, žmonių gerovės augimui.⁴⁶

Muitų taikymo praktikoje galima išskirti keletą problemų. Pirma, daug verslų ir darbuotojų nukenčia, nes tiek rinkos, tiek gamybos procesas yra globalinio pobūdžio. Grynai nacionalinių produktų nebūna jokiose valstybėse, jau nekalbant apie tokią nedidelę šalį kaip Lietuva. Jei „lietuviškame“ produkte apsunkinama galimybė panaudoti užsienietiškas medžiagas ar įrankius, nukenčia „lietuviško“ produkto konkurencingumas ir gamybos Lietuvoje efektyvumas. Todėl, pavyzdžiui kiaulių augintojų pareiškimai, esą "visos mūsų problemos išspręstų, jei būtų uždraustas „importas“, turbūt nepasigirstų, jei kalbama būtų apie kurą, maisto priedus ar kitas medžiagas, kurios reikalingos jų versle.⁴⁷

Antra, nuo neteisingos muitų politikos ypač nukenčia vartotojai: iš jų atimama galimybė įsigyti pigesnių ir geresnių produktų. Užtenka pasidairyti po parduotuvių lentynas, ir pagal kainas bei asortimentą apytiksliai sužinosime, kokie yra parduodamų prekių muitai. Priešingai daugumos žmonių nuomonei ir protekcionizmo šauklių įtikinėjimams, muitas neveikia taip, kad, jį įvedus lietuviškų prekių kainos liktų tos pačios, o užsienietišku - pakiltų. Lietuviškos prekės brangsta ne ką mažiau - tiek, kad dar būtų šiek tiek pigesnės už užsienietiškas. Tačiau pagrindinis savikainos skirtumas dėl nustatytų muitų atitenka toli gražu ne vartotojui, o „lietuviškam“ gamintojui. Nekeista, kad tokios dovanos - galimybė pasipelnyti, neįdėjus jokio darbo (nebent darbu laikytume ministerijų slenksčių zulinimą) dalinamos ne kiekvienam. Paprastai tokie laimingieji būna monopolininkai, glaudžiai susiję su valdžia. Visai neatsitiktinai maito cukrui didinimą inicijuoja valdiški cukraus fabrikai, degalams - valdiška „Mažeikių nafta“, o aliejui - iš valdiškų paskolų sukurtas "Obelių aliejus".

Trečia, dažnai nutylima pakeliamų muitų pasekmė - sukuriamas pretekstas atsakomosioms kitų valstybių protekcionistinėms priemonėms. Neretai sakoma, kad protekcionistinės priemonės, nors ir padidina kainas bei apriboja asortimentą, apsaugo vietinius verslininkus ir darbuotojus ir taip padeda didinti gerovę šalyje. Tačiau net geriausiu atveju gerovė tenka vieniems, o jos kūrimo našta - kitiems. Deja, naudos gavėjai yra labai konkretūs ir pastebimi, o tie, kas nukenčia, yra išsibarstę, todėl jų skaudžios netektys nėra taip akivaizdžiai siejamos su protekcionizmu. Tiems, kurių neįtikina aukščiau išvardintieji argumentai ir kurie tiki muitų kaip priemonės vietinei gamybai apsaugoti galia, galima būtų pateikti dar vieną.

⁴⁶ LLRI vyr. ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Muitai trukdo žmonių gerovei. „Laisvoji rinka“2003 Nr.1.

⁴⁷ LLRI vyr. ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Muitų taikymas ir muitinės formalumai varžo asmenų ir prekių judėjimą „Laisvoji rinka“2004 Nr.4.

Iš viso, kad pasakyta, galima daryti išvadą, kad vienintelis efektyvus būdas išspręsti muitinės problemas - tiesioginių prekybos apribojimų (muitų, kvotų, draudimų) nuoseklus naikinimas. Tai gali būti vykdoma įvairiais būdais - tiek mažinant visus muitus, tiek atsisakant blogiausių maitų atskiroms prekių rūšims, tiek palengvinant kokybės reikalavimus įvežamoms prekėms, tiek kitomis priemonėmis.

Muito mokesčio egzistavimas jau pats savaime trukdo verslui, prekybai, efektyviam išteklių pasiskirstymui, tačiau, priklausomai nuo jo taikymo tvarkos ir muitinės veiklos reglamentavimo, neigiamos maitų pasekmės gali išryškėti daugiau ar mažiau. Todėl, jei jau nedrįstama atsisakyti maitų, verta nagrinėti ir su muitinės veikla bei jos reglamentavimu susijusias problemas, įvertinti jų pasekmes ir pasiūlyti galimus sprendimus.

Kita problema - biurokratizmas muitinėse ir bandymas realizuoti neįgyvendinamą norą viską kontroliuoti. Šio požiūrio pavyzdžiai yra išsamus nebūtinai prekių tikrinimas, reikalavimas tam tikros dokumentų formos ar jų užpildymo būdo.

Muitinėje praktiškai nepripažįstama nekaltumo prezumpcija, kolizijos sprendžiamos taip, kaip nenaudingiau privatiems subjektams.

Tiek Muitinės kodekse, tiek Vyriausybės nutarimuose muitinės darbo reglamentavimo srityje yra gausu instrukcinio pobūdžio normų, ūkio subjektų ir gyventojų teisės tinkamai neįtvirtintos, o muitinei palikta nepagrįstai daug veikimo laisvės. Muitinės veiklą reglamentuojantys teisės aktai yra itin painūs, pilni daugiasluoksnių išimčių ir nekonkretūs. Didelę reikšmę nustatant muitinės procedūras turi Muitinės departamento prie Finansų ministerijos įsakymai bei raštai. Nuolat tenka susidurti su nuostata, kad iškilusios problemos yra išsprendžiamos nepriklausomai nuo teisės aktų nuostatų, t.y. jos neturi esminės įtakos muitinės darbo praktikai. Tokio teisės aktų neveiksmingumo pagrindinės priežastys yra normų nekonkretumas, daugiasluoksnės išimtys, formalus muitinės „klientų“ teisių įtvirtinimo nebuvimas, vienintelio siekio - surinkti kuo daugiau įplaukų į biudžetą sukelta muitininkų baimė pasielgti taip, kaip naudingiau kitiems asmenims, nors tai būtų ir teisinga, ir teisėta. Vyrauja bendra importuotojų nuostata, jog muitinėse blogai organizuotas darbas ir darbo funkcijų padalijimas, dėl to gaištamas laikas. Todėl greta teisinių priemonių ne mažiau svarbu atsisakyti negatyvios nuostatos ūkio ir kitų subjektų atžvilgiu ir politinis sprendimas, kad muitinė, įgyvendindama savo uždavinius neturi pažeisti žmogaus teises įtvirtinančių principų.

3.2. Netarifinės rinkos apsaugos priemonės

3.2.1. Netarifinių priemonių taikymas

Netarifiniai prekybos barjerai – tai įvairios priemonės, kurios draudžia arba riboja prekių importą arba eksportą. Pagal PPO siūlymus sąvoka „draudimas“ reiškia nacionalinius teisės aktus, kuriais nustatomas absoliutus draudimas importuoti, eksportuoti arba gabenti tranzitu tam tikras prekes. Sąvoka „apribojimai“ reiškia nacionalinius teisės aktus, kuriais nustatomas reikalavimas pateikti ir sankcionuoti prašymą ar kitą nei muitinės tikslams skirtą dokumentą kaip išankstinę tam tikrų prekių importo, eksporto ar tranzito sąlygą. Ekonominiai draudimai ir apribojimai taikomi tik ekonominiu pagrindu. Minėti draudimai ir apribojimai visų pirma apima priežiūros arba apsaugos priemones ir kiekybinius apribojimus.

Netarifiniai apribojimai Lietuvos Respublikos teisėje nustatomi siekiant įvairių tikslų:

- 1) apsaugoti gyventojų (prekių vartotojų) sveikatą bei gyvybę (apribojimai vežamiems maisto produktams, jų radioaktyvumo kontrolė ir pan.);
- 2) apsaugoti valstybės ekonominius interesus (apribojimai vertybinių popierių, valiutos, naftos vežimui ir pan.);
- 3) apsaugoti aplinką (apribojimai gyvų gyvūnų, augalų, jų sėklų vežimui ir pan.);
- 4) apsaugoti visuomenės moralę (apribojimai narkotinių medžiagų, alkoholio, amoralaus pobūdžio leidinių vežimui ir pan.);
- 5) apsaugoti kultūrą (apribojimai kultūros ir antikvarinių vertybių vežimui ir pan.);
- 6) užtikrinti šalies nacionalinį saugumą (apribojimai strateginių, slaptų prekių, ginklų ir amunicijos vežimui ir pan.) ir t. t.

Pastaruoju metu tarifinių ir netarifinių užsienio prekybos reguliavimo metodų santykis kinta. Vis labiau liberalizuojant užsienio prekybą, mažėja tarifinių barjerų apimtys, tačiau neatsisakoma netarifinių reguliavimo priemonių. Importo tarifai turi vidinių prieštaravimų, kurie pasireiškia tuo, kad nesutampa vidaus gamintojų ir vartotojų interesai. Importo tarifai padeda gamintojams tuo, kad sumažina tarptautinę konkurenciją. Tačiau nedarbo laiku gamintojai tampa vartotojais ir jie nesuinteresuoti importo tarifais, kadangi jie neturi galimybės pirkti importuotas

prekes žemesne kaina. Šie prieštaravimai sprendžiami užsienio prekybos netarifinės politikos būdais: importo kvotomis, eksporto subsidijomis, savanoriški eksporto apribojimais, dempingais ir kt.

Europos Sąjungos taikomos komercinės apsaugos priemonės gali padidinti Lietuvos užsienio prekybos apsaugos lygį, vadinasi, ir potencialiai iškreipti prekybą. Be plačiai naudojamų įvairių rinkos apsaugos priemonių, Europos Sąjunga įžymi tuo, kad ji yra viena iš dažniausiai antidempingo priemonės taikančių Pasaulio Prekybos Organizacijos narių. Įstojusi į Europos Sąjungą, Lietuva turės taikyti antidempingo muitus (taip pat laikinąsias antidempingo priemones), kuriuos Europos Sąjunga taiko trečioms šalims. Lietuvos prekybą su Europos Sąjunga žemės ūkio produktais be muitų riboja ir netarifinės apsaugos priemonės, tokios kaip importo kvotos ir kokybės standartai. Nuo 2001 m. numatyta didinti importo kvotas iš Lietuvos į Europos Sąjungą eksportuojamoms prekėms, suteikiant įmonėms sertifikatus.

Stojant Lietuvai į PPO buvo panaikinti tokie netarifiniai barjerai prekybai, kaip minimalios importo kainos ar diskriminaciniai mokesčių režimai kai kurių alkoholinių, cukraus ir naftos gaminių importui.

Muitinės formalumai dažnai naudojami kaip netarifinis importo ribojimo instrumentas. Vienas iš pavyzdžių – nepripažįstama apmuitinamų prekių įsigijimo vertė, dėl ko muitai skaičiuojami dažnai nuo keleto kartų didesnės kainos nei ta kaina, kuri iš tikro buvo sumokėta už prekę. Šis pavyzdys, – tai minimalių muitinės kainų taikymas, kuris veikia kaip administracinis prekybos apribojimas.

Didžiosios dalies iš netarifinių apribojimų (tokių kaip atitikimo standartams reikalavimai, muitinės formalumai ir pan.) pasikeitimų, sąlygojamų Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, poveikį įvertinti kiekybiškai galimybių nėra.

Be to, reikia paminėti, kad Lietuvai nacionalinės teisės nuostatas derinant su Europos Sąjungos teisės nuostatomis, Lietuvos teisės nuostatų reikalavimai, priskirtini užsienio prekybos netarifiniams apribojimams, jau šiuo metu yra pakankamai artimi Europos Sąjungos teisės reikalavimams ir ypatingai reikšmingų pokyčių šioje srityje neturėtų būti.

3.2.2. Kvotos, subsidijos, antidempingai

Lietuvoje 2002 m. birželio 13 d. Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 901 „Dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų administravimo“. Importo kvota yra dažnai lyginama su muitu. Tačiau pagrindinė importo kvotos paskirtis ne mokesčių surinkimas, o įvežamų į šalį prekių kiekio ribojimas.

Importo kvota - tai vyriausybės nustatyta didžiausia leidžiama produkcijos importo apimtis.

Importo kvotas šalies vyriausybė naudoja, siekdama konkrečių tikslų:

1. Apsaugoti šalies gamintojus nuo pernelyg didelės užsienio konkurencijos.
2. Kainų stabilumui vidaus rinkoje palaikyti.
3. Ekonomiškiau panaudoti užsienio valiutą.
4. Gauti ekvivalentines prekybines nuolaidas iš kitų šalių.
5. Išvengti per didelės šalies priklausomybės tų produktų atžvilgiu, kurių nacionalinis ūkis negamina.

Eksporto kvota - tai vyriausybės nustatyta didžiausia leidžiama produkcijos eksporto apimtis.

Eksporto kvotas vyriausybė naudoja siekdama:

1. Aprūpinti šalies vartotojus pakankamomis prekių žemomis kainomis atsargomis, baiminantis, kad baigsis gamtiniai ištekliai;
2. Didinti eksportuojamų prekių kainas, ribojant jų išvežimą iš šalies.

Tarifinė kvota – tai iš anksto nustatytas prekės kiekis, kuris gali būti importuojamas į šalį per tam tikrą laikotarpį, taikant mažesnius, nei nustatyta, arba nulinius muitus. Viršijus nustatytą kvotą, importuojamos prekės apmokestinamos bendruoju muto tarifu. Vadovaujantis 2003m. lapkričio 25 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr.1453 „Dėl pasirengimo taikyti ES kvotas ir muitų suspendavimą“ Lietuvos ūkio subjektų prašymai žemės ūkio ir maisto prekėms teikiami Žemės ūkio ministerijai, o pramonės prekėms – Ūkio ministerijai. Nors kvotos apriboja importo kiekį, tačiau tai nereiškia, kad jos neveikia apribojamų kainų vidaus rinkoje. Palyginus kvotas su muitais, išryškėja jų panašumas. Kvotos irgi padidina vidaus kainas ir sudaro sąlygas neefektyviai dirbantiems vidaus gamintojams pagaminti daugiau produkcijos negu esant laisvai prekybai. Kvotos, kaip ir muitai, nuostolingos visuomenei. Tačiau valstybė gali importo kvotas naudoti vietoj muitų dėl kelių priežasčių:

1. Tokia politika garantuoja, kad importo išlaidos, didėjant užsienio konkurencijai, nebedidės. Kai importo apimtis griežtai fiksuota, išaugęs importuojamų prekių konkurentiškumas sumažins jų kainas, o tai tik pagreitins importo mokesčių sumažėjimą. Taigi importo kvotos palengvina mokėjimų balanso reguliavimo procesą;

2. Kvotos naudingos ir tuo, kad sudaro galimybę valstybei lanksčiau vykdyti ekonominę politiką, nes muitų tarifo didinimas reglamentuojamas tarptautiniais prekybiniais susitarimais. Jeigu reikia apsaugoti su importu konkuruojančias šakas, tai vyriausybė gali nustatyti griežtesnes importo kvotas, bet ji negali padidinti muto tarifo.

Kadangi kvotos padidina apribojamų prekių kainą vidaus rinkoje, tai užsienio tiekėjai, kuriems pasiseka parduoti savo prekes, gaus didelius pelnus iš šių pardavimų.

Be tarifinio reguliavimo Europos Sąjungos prekyba su trečiomis šalimis reguliuojama taikant licencijas, subsidijas, antidempingus.

Licencija – valstybės duotas leidimas užsienio prekybos operacijoms atlikti.

Eksporto licencijomis ir kvotomis siekiama apsaugoti vidaus rinką, importo licencijomis ir kvotomis – pasidalyti realizacijos rinkas.

Eksporto subsidijos taikomos tada, kai siekiama skatinti prekių eksportą. Eksporto subsidijos sumažina išvežamų į kitas šalis prekių kainas, pagerina jų realizavimo sąlygas. Tačiau eksporto subsidijos dažnai traktuojamos kaip ekonominio protekcionizmo apraiška, o tai verčia kitas šalis imtis atsakomųjų veiksmų. Eksporto subsidijos - tai vyriausybės piniginiai išmokėjimai ūkio subjektams, eksportuojantiems savo produkciją į kitas valstybes.

Eksporto subsidijos yra:

Netiesioginės eksporto subsidijos, kai vyriausybė suteikia paramą eksportuotojams, organizuodama užsienyje parodas, mugės; reklamuodama prekes; pateikdama informaciją apie verslo rinkos konjunktūrą; padėdama užmegzti verslo kontaktus.

Tiesioginės eksporto subsidijos, kai vyriausybė eksportuotojams skiria pinigines išmokas, kurios būna dviejų rūšių:

- a) Specifinės eksporto subsidijos, kai nustatoma fiksuota suma už eksportuojamos prekės vienetą.
- b) Vertybinės eksporto subsidijos, kai nustatomas fiksuotas procentas nuo eksportuojamos prekės vertės.⁴⁸

Savanoriškas eksporto suvaržymas yra ekonominė ir politinė priemonė kontroliuoti prekių eksportą ir importą. Eksporto suvaržymai įgyvendinami šalių susitarimu, kurio tikslas – apriboti importą iki tam tikro lygio. Licencijos, numatančios importo suvaržymus, išduodamos kitų šalių institucijoms, kad jos pačios paskirstytų jas savo eksportuotojams.

Eksporto apribojimo sutartys pasirašomos tarp eksportuojančios ir importuojančios šalių, kad būtų apriboti tam tikrų prekių srautai. Tai reiškia, kad nustatomas eksportuojamų ir importuojamų prekių vienetų skaičius arba procentinė importuojančios šalies vidaus pardavimo dalis. Eksporto apribojimo sutartys apsaugo vidaus gamintojus nuo užsienio konkurentų ir padeda gerinti šalies einamosios mokėjimų sąskaitos balansą.

⁴⁸ Dalia Bernotonytė. Tarptautinės prekybos pagrindai: Tarptautinės politikos priemonės. Kaunas: Technologija, 2005m.- p.105

Antidempingo muitai yra viena iš keleto prekybinės apsaugos priemonių, kurias, esant apibrėžtoms sąlygoms, leidžia taikyti Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) nuostatos. Nustatyta, jog į kitą valstybę įvežamos produkcijos kainos yra dempingo kainos tada, kai jos yra mažesnės nei tikroji prekės vertė. Kitaip sakant, į kitą valstybę įvežama produkcija yra parduodama mažesne kaina nei vidaus rinkoje. Antidempingo byla, pagal PPO nuostatas, galima kelti tik su sąlyga, jei dempinguojama produkcija gali padaryti esminę žalą šalyje esančiai pramonės šakai ar iš esmės žlugdo vietinės pramonės kūrimą.

Atrodytų, jog antidempingo mokesčiai yra visiškai pateisinama priemonė, jei ja siekiama išgelbėti vietinę pramonę. Tuo labiau jog skirtingai nei importo muitai, ji yra taikoma konkrečiai užsienio įmonei ir šitaip mažiau iškraipo prekybą. Tačiau antidempingo mokesčiai yra sunkiai pateisinami, jie daro žalą ne tik importuotojams, kurių prekės yra apmokestinamos, bet ir kitoms įmonėms bei visam šalies ūkiui. Taip yra dėl kelių priežasčių.

Pirma, antidempingo mokesčiais dažnai bandoma apsaugoti konkrečias konkuruoti nesugebančias įmones. Viena vertus, šitaip pažeidžiamas principas, jog valstybės neturėtų kištis į tarptautinę konkurenciją. Šiuo metu įmonės dažnai diferencijuoja kainą priklausomai nuo prekių pardavimo rinkos ir tai tampa įprasta marketingo priemone. Antra vertus, pritaikius antidempingo mokesťį, skatinama nekonkurencingos prekės gamyba ir sumažinamos paskatos ją keisti. Be to, pabrangsta įvežama produkcija ir išauga jos vartojimo kaštai. Dėl to kyla vartotojų nepasitenkinimas ir vienos įmonės apsauga lengvai gali pavirsti politine problema, į kurią pačios save įtraukia valstybės institucijos. Geriausias tokių antidempingo mokesčio taikymo pasekmių pavyzdys yra muito taikymas iš Rusijos įvežamoms amonio salietros trąšoms, sukėlęs konfliktą tarp Achemos gamyklos ir trąšas naudojančių žemdirbių. Galiausiai vien antidempingo bylos iškėlimo galimybė iškraipo prekybą ir veikia kaip netarifinis prekybos apribojimas. Tokio pobūdžio apribojimai šiuo metu yra vertinami labai neigiamai Lietuvos prekyboje su ES ir kelia nuolatinę grėsmę Lietuvos eksportuotojams.⁴⁹

Taigi, antidempingo bylos yra nors ir visuotinai pripažįstama, tačiau dažniausiai nepateisinama gamintojų apsaugos priemonė. Pagrindinis būdas padėti vietinei pramonei yra stabilios ir prognozuojamos ekonominės ir teisinės aplinkos sudarymas bei susitarimai su kitomis prekybos partnerėmis dėl susilaikymo nuo tokių priemonių kaip antidempingas naudojimo.

⁴⁹ LLRI ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Antidempingo mokesčiai ir jų žala, „Laisvoji rinka“ 2003 Nr.3

4. UŽSIENIO PREKYBOS POLITIKOS FORMŲ IR PRIEMONIŲ YPATUMAI

4.1. Laisva Europos Sąjungos prekyba

1992 m. buvo pasirašyta Europos sąjungos sutartis, dar vadinama Maastrichto sutartimi. Maastrichto sutartis buvo lūžio taškas visoje Europos integracijos istorijoje. Modifikuodama ankstesniašias Paryžiaus, Romos sutartis ir Suvestinį Europos aktą, kurie nustatė ekonominę Europos integracijos pobūdį, Maastrichto sutartis pirmą kartą nubrėžė politinės sąjungos tikslą. Su Maastrichto sutartimi ir gimė pats Europos Sąjungos terminas, kuris pakeitė Europos Bendrijų pavadinimą. Pačioje sutartyje teigiama, kad sutartis pamini naują etapą, kuriant dar glaudesnę sąjungą tarp Europos tautų. Apskritai, Europos Sąjunga nebuvo naujas politinis ar ekonominis vienetas, kadangi Europos Bendrijų nariai tuo pačiu yra ir ES nariais. Taigi nepaisant pavadinimo, ši sutartis vis dėlto nesukūrė naujos sąjungos ar federacijos, o tik sujungė į vieną sutartį skirtingas bendradarbiavimo formas.

Nuo Maastrichto sutarties valstybės narės pradėjo bendradarbiauti tokiose srityse kaip švietimas, kultūra, teisingumas, vidaus reikalai, užsienio ir saugumo politika, užsienio pagalba ir viešoji sveikata. Taipogi buvo galutinai sukurta vieną Europos rinka.

Europos Sąjungos vidaus rinkos sukūrimas yra vienas svarbiausių Europos ekonominės integracijos pasiekimų, užtikrinusių žemyno politinį stabilumą ir ekonominį augimą⁵⁰. Bendrosios rinkos kūrimą ir jos kūrimui būtinų priemonių įgyvendinimą paspartino tarptautinė ekonominė aplinka. Įtakos turėjo ir didelių įmonių reikalavimai liberalizuoti vidaus rinką.

Kiekviena valstybė, dalyvaudama tarptautinėje prekyboje, veda tikrą prekybos politiką, kuri yra ekonominės politikos sudėtinė dalis. Pagrindiniai šios politikos siekiai - apsaugoti nacionalinę gamybą ir užimtumą ir užsienio prekybos balansą.

Europos Sąjungos vidaus rinkos sukūrimas – vienas didžiausių Europos integracijos pasiekimų, leidęs įgyvendinti visuomenės gerovės tikslą. Be to, vidaus rinka sudarė sąlygas eksporto rinkai smulkiąjam ir vidutiniam verslui, kuriam anksčiau tokios rinkos dėl didelių kaštų buvo sunkiai prieinamos. Bendrosios viešųjų pirkimų taisyklės verslui suteikė galimybių plėsti savo pardavimus ir paslaugas kitose valstybėse. Laisvoji prekyba – tai valstybės ekonominė politika, kai jokių muitų ir suvaržymų visos šalys naudojasi tarptautinio gamybos specializavimo privalumais. Laisvosios prekybos pagrindinis teiginys – kiekviena šalis turi plėtoti tik tas gamybos sritis, kurios tai šaliai – patogiausias, palygininti su kitomis šalimis.⁵¹

⁵⁰ Budreikaitė Danutė. Europos Sąjungos vidaus rinka: Europos Sąjungos ekonominė integracija, Europos komitetas prie LR V, 2003m. –p. 18.

⁵¹ Dalia Bernotonytė. Tarptautinės prekybos pagrindai: Tarptautinės prekybos struktūra. Kaunas: Technologija, 2005m. - p.34

Vidaus rinka padidino Europos Sąjungos bendrovių galimybes konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Padidėjusi konkurencija turėjo įtakos ir produktyvumui: jautriose pramonės šakose jis padidėjo 2 procentais⁵².

Siekiant įvertinti, kokią įtaką Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą turės užsienio prekybai pramoninėms prekėms, Lietuvos užsienio reikalų ministerija atliko tyrimą, kuriuo buvo nustatyta, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare prekybos režimas nepasikeis 70 procentų pramoninių prekių. Tai reiškia, kad prekybos režimas su dauguma pagrindinių prekybos partnerių, kuriems galioja preferencinės prekybos sąlygos, nepasikeis.

Teisinio reguliavimo ir verslo sąlygos Lietuvoje tampa vis labiau panašios į Europos Sąjungos šalių, skirtumai tarp Lietuvos ir Europos Sąjungos rinkų mažėja, šios rinkos įgyja vis daugiau bendrų bruožų.

Europos Sąjungos užsienio prekybos politika yra viena iš anksčiausiai integruotų politikos sričių. Bendros taisyklės prekiaujant su trečiosiomis, t.y. ES nepriklausančiomis šalimis yra viena iš svarbiausių bendrosios rinkos dalių. Bendrojoje rinkoje ES valstybės narės laisvai prekiauja tarpusavyje, o prekybai su trečiosiomis šalimis taiko vienodus importo muitus ir kitas prekybos politikos priemones.

Pastaruoju metu Lietuvos užsienio prekybos politikai būdingi gana prieštaringi žingsniai, iliustruojantys nenuoseklų Lietuvos vyriausybės požiūrį į užsienio prekybos ir ypač importo vaidmenį. Neseniai buvo panaikintos minimalios muitinio vertinimo kainos, taikytos kurui, kai kuriems maisto produktams. Tačiau minimalios muitinio vertinimo kainos cukrui tebegalioja, ir šiuo metu svarstoma, kaip kompensuoti jų panaikinimą kitomis apsaugos priemonėmis.

Viena iš atviros ir racionalios prekybos politikos sąlygų yra ištaisyta institucijų vadovų suvokimas, jog importo ribojimas, nepriklausomai nuo tam taikomų priemonių, yra žalingas tiek vartotojams, tiek importuojamą produkciją naudojantiems gamintojams, o taip pat net ir su importu konkuruojančioms vietos įmonėms. Atvira ir stabili prekybos, taip pat ir importo, politika yra naudingiausia šalies, ypač tokios mažos kaip Lietuva, ūkiui.

Viena iš atviros ir stabilios prekybos politikos sąlygų yra tinkama institucinė šios politikos formavimo parengtis. Tai reiškia, jog prekybos politiką formuojančios institucijos turi būti atskaitingos visuomenei, nepriklausomos nuo atskirų interesų grupių, o jų veikla ir priimamų sprendimų procedūros - skaidrios. Kol kas Lietuvoje yra sudarytos galimybės geriau organizuotoms

⁵² Budreikaite Danute. Europos Sąjungos vidaus rinka: Europos Sąjungos vidaus rinkos ekonominiai pasiekimai, Europos komitetas prie LRV, 2003m. –p. 36.

ar garsiau besiskundžiančioms grupėms įtakoti importo taisyklės, naujų apribojimų įvedimą. Tokius reikalavimus paprastai palaiko šakinės ministerijos, kurių balsas dažnai dominuoja tiek prekybos politikos priemonės svarstančios komisijos, tiek Vyriausybės posėdžiuose.

Užsienio prekybos skaidrumą Lietuvoje padidintų privalomas reikalavimas įvertinti ir pateikti viešai kiekvienos siūlomos užsienio prekybos apribojimo priemonės naudą ir kaštus visam šalies ūkiui ir atskiroms grupėms. Šios priemonės turi apimti ne tik tarifinius barjerus (importo muitų mokesčius), bet ir įvairius netarifinius barjerus (antidempingo bylas, apsaugos priemonės, sertifikavimą, prekių standartų taikymą, fitosanitarinių bei veterinarinių normų taikymą ir pan.). Siūlomi nutarimai vyriausybės svarstymui turėtų būti teikiami tik su Konkurencijos tarnybos pritarimu. Tuo tarpu šakinės ministerijos galėtų turėti tik patariamąjį balsą, svarstant jų kompetencijai priklausančius siūlymus. Už užsienio prekybos politikos formavimą atsakinga institucija turėtų kiekvienais metais viešai skelbti ataskaitas apie užsienio prekybos politiką, taikomas priemones, įvykdytus pakeitimus ir jų iniciatorius. Esant šiems veiksniams būtų ne tik susilaikoma nuo visuomenei ir verslui nuostolingų importo apribojimo priemonių taikymo, bet būtų galima šalinti ir esamas kliūtis prekyboje.

4.2. Lietuva ir tarptautinės ekonominės institucijos

Pasaulio prekybos organizacija (PPO) yra vienintelė tarptautinė organizacija, reguliuojanti prekybinius santykius tarp tautų. Jos pagrindinis tikslas yra palengvinti prekių gamintojams ir paslaugų tiekėjams, importuotojams ir eksportuotojams veikti pasaulinėje rinkoje. Tai daroma liberalizuojant prekybą, šalinant prekybos barjerus tarp šalių.

PPO įkurta 1995 m. sausio mėn., tačiau jos pirmtake laikoma GATT (Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos⁵³) (1948 m.). Per 50 metų PPO padarė milžinišką įtaką pasaulio ekonomikai: prekių eksportas kasmet augo vidutiniškai 6 %, 2000 m. prekybos apimtis 22 kartus viršijo 1950 m. lygį. PPO sukūrimas suteikė pasaulinei prekybai institucinę bazę, kurią galima palyginti su pasaulinės valiutos struktūra.⁵⁴ GATT ir PPO padėjo sukurti stiprią ir klestinčią prekybos sistemą, prisidėjusią prie tokio greito ekonomikos vystymosi.

⁵³ PASS, Christopher, LOWES, Bryan, DAVIES, Leslie. *Dictionary of economics*. London: Collins Reference, 1991. – p.138.

⁵⁴ ZELLER, Willy. *Brevier der Marktwirtschaft: Kennzeichen einer liberalen Ordnung*. Bern: Spitalgasse, 1997. – p..30.

GATT sutartį 1948 m. pasirašė 40 narių, šiuo metu PPO narių skaičius viršija 140 (visos kartu jos sudaro 97 % pasaulio prekybos). Dar su beveik 30 šalių vyksta derybos dėl narystės organizacijoje. Būstinėje Ženevoje dirba apie 500 žmonių. PPO yra vienintelė tarptautinė organizacija, besirūpinanti prekybos tarp šalių taisyklėmis. Ji remiasi sutartimis, kurias ji inicijavo ir kurias pasirašė daugelis pasaulio valstybių. Šios sutartys sudaro teisinį pasaulinės prekybos pagrindą.

Pagrindinis PPO tikslas yra sudaryti sąlygas kiek galima laisvesnei prekybai. Tai atliekama šalinant arba mažinant prekybos kliūtis, užtikrinant prekybos skaidrumą ir nuspėjamumą.

Funkcijos:

- PPO sutarčių administravimas;
- forumas prekybos deryboms;
- prekybos ginčų sprendimas;
- nacionalinių prekybos politikų stebėseną;
- techninė pagalba ir apmokymai besivystančioms šalims;

bendradarbiavimas su kitomis tarptautinėmis organizacijomis Pagrindiniai PPO principai:

1. Prekyba be diskriminavimo. Tai pasireiškia tuo, jog a) visos šalys tarpusavio prekyboje taiko didžiausio palankumo statusą ir b) užsienio prekėms ir paslaugoms taiko tą patį nacionalinį režimą kaip ir savo šalyje pagamintoms.
2. Didžiausio palankumo statusas reikalauja, jog jeigu šalis kokias kitai šaliai suteikė palankesnes sąlygas, tai ji turi jas taikyti ir visoms kitoms PPO narėms. Ankščiau šis principas buvo taikomas tik prekėms (GATT), o dabar ir paslaugoms (GATS) bei intelektualines nuosavybės (TRIPS). Tiesa, yra leidžiamos išimtys. Viena jų, tai teisė kurti laisvos prekybos zonas. Kita – tai teisė taikyti prekybos apribojimus prieš šalį, kuri taiko nesąžiningas priemones. Paslaugose taip pat numatytos tam tikros išimtys. Nacionalinis režimas reiškia, jog vietinėje rinkoje tiek savų gamintojų, tiek užsieniečių prekės ir paslaugos, kai jos perkirto sieną, turi būti traktuojamos vienodai. Apmuitinimas tuo atveju nelaikomas nusižengimu.
3. Laisvėjanti prekyba, pasiekama derybų metu. Laisvesnė prekyba pasiekama mažinant įvairius prekybos barjerus kaip muitai, kvotos, valiutos politika ir panašai. Nuo GATT įkūrimo pradžios 1947 - 1948 metais, jau praveisti 8 derybų rundai. Iš pradžių jų tikslas buvo mažinti tarifus, bet vėliau išsiplėtė ir į kitas sritis (paslaugas, intelektualinę nuosavybę). Industrinės valstybės liberalizuoja prekybą sparčiau nei besivystančios.
4. Prekybos sąlygų nuspėjamumas. Įmonės, investuotojai ir vyriausybės turi būti tikri, jog prekyboje niekada staiga neatsiras kliūčių. Vis daugiau ir daugiau prekybos sąlygų yra

„priřšamos“. Prekybos sąlygų stabilumas ir nuspėjamumas skatina investicijas ir prekybą, o tai veda prie naujų darbo vietų sukūrimo ir pigesnių prekių vartotojams. Visos PPO narės prisiima įsipareigojimus „priřšamos“ savo muitus, tai yra įsipareigodamos jų nekelti aukščiau tam tikrų ribų. Urugvajaus raundo rezultate industrinės valstybės įsipareigojo „priřšti“ 99 procentus tarifų, o besivystančios 73. Žemės ūkyje 100 procentų tarifų yra „priřšta“. Šalis gali pakeisti savo tarifų lubas, bet tik derybų metu ir kompensavus prekybos partneriams nuostolius. Kitas būdas padidinti nuspėjamumą – tai apriboti kvotas ir kitus kiekybinius apribojimus, kurie veda prie korupcijos ir nesąžiningos konkurencijos. Dar vienas būdas - tai užtikrinti šalies prekybos taisyklių skaidrumą. Šalys turi pastoviai informuoti apie prekybos taisyklių pakeitimus, yra įkurtas prekybos politikos peržiūros mechanizmas.

5. Sudaromos palankesnės sąlygos konkurencijai šalinant nesąžiningus veiksnius, tokius kaip eksporto subsidijos ar dempingas (prekių pardavimas kainomis žemiau kaštų ar vidaus rinkos kainų). PPO taisyklės siekia apibrėžti, kas yra sąžininga ir kas ne, ir kokias priemones šalys gali taikyti, kai su jomis vykdoma nesąžininga prekyba. Daugelis PPO sutarčių yra skirtos sąžiningai konkurencijai užtikrinti.
6. Palankesnių prekybos sąlygų sudarymas besivystančioms šalims. Dauguma prekybos sutarčių numato įvairias lengvatas besivystančioms šalims. Urugvajaus raundas numatė joms pereinamuosius laikotarpius įsipareigojimams įgyvendinti. Specialus statusas numatytas labiausiai atsilikusioms šalims.

2001m. gegužės 31 d. Lietuva tapo 141-ąja Pasaulio prekybos organizacijos nare. Taip buvo baigtas nuo 1995m. trukęs Lietuvos stojimo į šią organizaciją procesas 2001m. balandžio 24 d. LR Seimui ratifikavus Lietuvos stojimo į PPO rezultatus bei apie tai pranešus PPO sekretoriatui, Lietuva įvykdė visas teises procedūras, būtinas tapti pilnateise PPO nare.

2005 m. Lietuva siekė teigiamai daryti įtaką į Europos Bendrijos Prekybinės Organizacijos (EBPO) vidines diskusijas dėl organizacijos plėtros ir tuo būdu priartėti prie Lietuvos strateginio užsienio ekonominės politikos siekio – narystės EBPO.

Lietuvos siekis tapti EBPO nare buvo nuolat keliamas EBPO šalių aukščiausių pareigūnų vizitų į Lietuvą bei Lietuvos aukščiausių pareigūnų vizitų į EBPO šalis metu. Suintensyvintas narystės EBPO klausimo svarstymas ES formate (COREPER II, Finansų patarėjų posėdžiuose, ES koordinaciniuose susitikimuose Paryžiuje).

Lietuvos atstovai kaip pilnateisiai nariai ar stebėtojai aktyviai dalyvavo įvairių EBPO struktūrų darbe – komitetuose, darbo grupėse, programose bei kituose EBPO rengtuose renginiuose.

Kovo 3 d. Vilniuje įvyko LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei EBPO Regionų ekonominės ir užimtumo plėtros (LEED) programos organizuotas seminaras „Užimtumas, ekonominė plėtra ir vietinis valdymas“. Seminare dalyvavo apie 100 Lietuvos ir kitų šalių vietinės, centrinės valdžios atstovų, akademikų.

2005 m. balandžio 18 d. Paryžiuje įvyko baigiamasis EBPO Baltijos regioninės programos įvertinimo susitikimas. Posėdyje EBPO valstybių - narių, sekretoriato, EK, Pasaulio banko atstovams buvo pristatyta Lietuvos bendradarbiavimo su EBPO patirtis, nauda Lietuvai, išsakyti Lietuvos tolesnio bendradarbiavimo su EBPO prioritetai. Susitikimo dalyviai pozityviai įvertino Lietuvos pastangas, siekiant narystės EBPO, sparčią ekonomikos plėtrą bei išreiškė susidomėjimą sėkmingos patirties reformuojant Lietuvos ekonomiką perdavimu kitoms valstybėms. Aptartos naujos Lietuvos bendradarbiavimo su EBPO formos (pvz. *Differentiated Engagement Strategy*). Įvyko atskiras Baltijos šalių ir Slovėnijos susitikimas su Šiaurės šalių atstovais prie EBPO, siekiant užsitikrinti Šiaurės šalių paramą darbui EBPO struktūrose bei tolesniuose EBPO sprendimuose dėl plėtros.

Baltijos jūros valstybių taryba (BJVT)

Lietuva aktyviai dalyvavo BJVT Ekonominio bendradarbiavimo darbo grupės veikloje. Ypatingas dėmesys buvo skirtas BJVT Ekonominio bendradarbiavimo darbo grupės rengtoms studijoms dėl antikorupcijos teisinio reglamentavimo bei investicinio klimato gerinimo regione, pritarta iniciatyvai sukurti laikinąją darbo grupę muitinių ir sienų kirtimo sąlygų gerinimo klausimais, akcentuota bendradarbiavimo su RF KS bei BJVT Transporto grupės veiklos atkūrimo svarba.

Jungtinių Tautų Ekonominė komisija Europai

2005 m. kovo 16–18 dienomis Lietuvoje su oficialiu vizitu lankėsi Jungtinių Tautų Ekonominės komisijos Europai (UNECE) einanti sekretorės pareigas ponja Brigita Schmognerova. Vizito metu B. Schmognerova susitiko su Lietuvos Respublikos Prezidentu, Aplinkos ministru, Švietimo ir mokslo ministru, aukštais Užsienio reikalų ministerijos, Ūkio ministerijos, Susisiekimo ministerijos pareigūnais. Susitikimų metu buvo aptariami Lietuvai svarbūs aplinkosaugos, transporto, energetikos, pramonės ir įmonių plėtros klausimai bei tolesnio Lietuvos bendradarbiavimo su UNECE perspektyvos. Taip pat UNECE einanti sekretorės pareigas skaitė paskaitą „Jungtinių Tautų dienotvarkė tobulėjimo klausimais ir Lietuvos vaidmuo joje“ ir dalyvavo tuo metu Vilniuje vykusiame aukščiausio lygio aplinkosaugos ir švietimo ministrų susitikime.

Atsižvelgiant į numatomą UNECE reformą, atliktas Lietuvos institucijų veiklos šios organizacijos komitetuose, komisijose ir darbo grupėse vertinimas, teikti pasiūlymai UNECE dėl šios organizacijos veiklos tobulinimo.

Kitos tarptautinės ekonominės organizacijos

2005 m. Lietuvos vyriausybės delegacijos dalyvavo aukšto lygio JT Maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO), Tarptautinės atominės energetikos agentūros (TATENA), JT Pramonės vystymo organizacijos (UNIDO), Tarptautinės jūrų organizacijos (IMO) ir kt.

IŠVADOS

Statistiniai duomenys apie Lietuvos užsienio prekybą pagal atskiras prekių grupes rodo, kad šalyje yra šakų, kurios sėkmingai bent trumpalaikėje perspektyvoje konkuruoja užsienio ir net ES rinkose, tačiau jie nusako ir kai kurias nepalankias Lietuvai tendencijos. Svarbiausia iš jų yra ta, jog Lietuvos eksporto šakinė struktūra yra tokia, kuri būdinga besivystančioms šalims. Joje nedidelis lyginamasis svoris šiuolaikinių šakų, sukuriančių daug pridėtinės vertės, o eksporte vyrauja mažai kvalifikuotam darbui, gamtiniams ištekliams ir energijai imlios šakos.

Kiekviena pasaulio šalis dėl skirtingos geografinės padėties, klimato, istorijos ir tradicijų pasižymi skirtingais ištekliais ir gaminamų produktų struktūra bei kokybe. Dėl šių natūralių skirtumų tam tikras prekes, paslaugas ar gaminių dalis vienos šalies įmonės gamina efektyviau, nei kitos šalies įmonės. Tačiau net jei ir vienoje šalyje pagamintų produktų užtenka jos gyventojų poreikiams patenkinti arba daugelis produktų gali būti pagaminti pigiau nei kitoje šalyje, kiekvienos iš jų gamintojams naudingiau specializuotis gaminant santykinai pigesnes prekes ir laisvai jomis prekiauti. Laisvi mainai ir specializacija sudaro sąlygas inovacijai, efektyvumo ir visų dalyvaujančių šalių gerovės augimui. Vienas iš esminių gerovės augimo veiksnių - technologija - yra tiesiogiai susijęs su laisva prekyba, kuri suteikia galimybę šalims įsivežti trūkstamos aukštesnio lygio technologijos, o užsienio prekių konkurencija skatina technologijų tobulinimą. Laisva prekyba yra ypač svarbi tokioms mažoms ir atviroms ekonomikoms kaip Lietuva.

Vyriausybės formuojama ir vykdoma prekybos politika atspindi visos šalies gyventojų, o ne siaurų grupių interesus. Laisvosios prekybos principo laikymasis suteikia didžiausią naudą visam šalies ūkiui, net ir žmonėms, dirbantiems įmonėse, kurios laikinai nėra pajėgios konkuruoti su įvežama produkcija. Todėl būtina instituciškai įtvirtinti vartotojų interesų atstovavimą bei sumažinti galios asimetriją tarp laisvosios prekybos šalininkų ir oponentų. Šis tikslas geriausiai pasiekiamas tada, kai prekybos politiką formuojančios institucijos kurios atsiskaito visuomenei, nepriklausomos nuo atskirų interesų grupių ar joms tarpininkaujančių išrinktų politikų, o jų veikla ir priimamų sprendimų procedūros yra skaidrios.

Išanalizavus teorinius ir praktinius tarptautinės prekybos aspektus, galima daryti šias išvadas:

- 1) Tarptautinė prekyba yra priemonė, kurios dėka valstybės gali specializuotis, didinti resursų našumą, t.y. didinti bendrą gamybos apimtį. Suverenios valstybės gali pelnytis specializuodamosi tuose produktuose, kuriuos juos gali gaminti su

didžiausiu santykinu pranašumu, ir pirkdamos tuos, kurių negali efektyviai gaminti. Tarptautinė prekyba susideda iš dviejų prekinių srautų: eksporto (prekių išvežimas iš šalies muitų teritorijos) ir importo (prekių įvežimas į šalies muitų teritoriją).

2) Prie pagrindinių tarptautinę prekybą skatinančių veiksnių priskiriami prekybos liberalizavimas, prekių transportavimo laiko trumpinimas, technikos pažanga bei daugianacionalinių įmonių steigimas.

3) Pagrindiniai importo motyvai yra gamybos veiksnių trūkumas, prekių trūkumas, produktų įvairovės siekimas, mažesnių veiksnių kaštų siekimas.

4) Eksportą skatina panašūs motyvai kaip ir importą. Jeigu šalies įmonės gamina tas prekes, kurių užsienio įmonės negamina ar šalies įmonės gamina analogiškas prekes pigiau arba geresnės kokybės, valstybė prekes ar paslaugas importuoja.

5) Tarptautinės prekybos teorijos – tai teorijos, nagrinėjančios tarptautinę prekybą ir specializaciją lemiančius veiksnius šalies ekonominę gerovę.

6) Kiekviena valstybė, dalyvaudama tarptautinėje prekyboje, veda atitinkamą prekybos politiką, kuri yra ekonominės politikos sudėtinė dalis. Pagrindiniai šios politikos siekiai - apsaugoti nacionalinę gamybą, užimtumą ir užsienio prekybos balansą.

7) Tarptautinė prekyba pasaulinės rinkos aspektu nagrinėjama kaip visuma procesų, susijusių su tarpvalstybiniais prekybiniais santykiais. Makrolygyje šio reiškinio abstraktus nagrinėjimas reikalingas tam, kad būtų galima atsakyti į klausimus, koks yra atskirų kraštų indėlis bendruose prekybiniuose procesuose, pagal kokius dėsningumus juda prekių ir pinigų srautai. Tačiau realioji prekyba vyksta tarp konkrečių šalių ir subjektų.

8) Didėjant tarptautinės prekybos apimtims, auga per valstybių pasienio muitinės postus gabenamų krovinių kiekis. Augantis poreikis atlikti kontrolę vis didesniai sieną pervažiuojančiam kroviniui transporto srautui verčia šalių vyriausybes peržiūrėti protekcionistinę politiką tarptautinės prekybos liberalizavimo naudai.

9) Pasaulio prekybos organizacija (PPO) yra vienintelė tarptautinė organizacija, reguliuojanti prekybinius santykius tarp tautų. Jos pagrindinis tikslas yra palengvinti prekių gamintojams ir paslaugų tiekėjams, importuotojams ir eksportuotojams veikti pasaulinėje rinkoje. Tai daroma liberalizuojant prekybą, šalinant prekybos barjerus tarp šalių.

10) Tarptautinės prekybos liberalizavimas yra pagrindinis globalinės ekonomikos ir įvairių šalių ekonominės integracijos plėtros veiksnys ir pagrindinė šiuolaikinės tarptautinės prekybos tendencija.

11) Statistiniai duomenys apie Lietuvos užsienio prekybą pagal atskiras prekių grupes rodo, kad šalyje yra šakų, kurios sėkmingai konkuruoja rinkose su NVS, ELPA, ES ir kitomis šalimis. Lietuvos eksporto šakinė struktūra yra tokia, kuri būdinga besivystančioms šalims. Joje nedidelis lyginamasis svoris šiuolaikinių šakų, sukuriančių daug pridėtinės vertės, o eksporte vyrauja mažai kvalifikuotam darbui, gamtiniams ištekliams ir energijai imlios šakos.

Magistrantė: Regina Milašienė

LITERATŪROS SĄRAŠAS

KNYGOS

- 1) BALL, Donald A., MCCULLOCH, Wendel H. *Introduction and Essentials*. Homewood: IRWIN, 1993.;
- 2) ALIŠAUSKAS, Vytenis, ŽUKAUSKAS, Pranas. Muitinės procedūrų tobulinimas kaip svarbus Lietuvos tarptautinės prekybos plėtojimo veiksnys. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 1998, Nr. 6.
- 3) BERNATONYTĖ, Dalia. *Tarptautinės prekybos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2004.
- 4) BRUNO, Michael. Opening Up: Liberalization with Stabilization. *The Open Economy: Tools for Policymakers in Developing Countries*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- 5) GRIŽAS, Ramutis Alfredas. *Tarptautiniai ekonominiai santykiai*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003.
- 6) JAKUTIS, Algirdas, PETRAŠKEVIČIUS, Vladislovas, STEPANOVAS, Artūras, ŠEČKUTĖ, Laima, ZAICEV, Stepan. *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Kaunas: Smaltija, 1999.
- 7) LYDEKA, Zigmąs. *Rinkos ekonomikos tapsmas: teoriniai svarstymai*. Kaunas: VDU I-klą, 2001.
- 8) SIMĖNAS, Dalius. Smunka Vokietijos eksportas. *Verslo žinios*. 2004, sausio 14d., Nr. 9.
- 9) STARTIENĖ, Gražina. *Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika mokėjimai, kreditavimas*. Kaunas: Technologija, 2002.
- 10) STRANGE, Susan. *States and Markes*. Pinter: A Cassel Imprint 1994.
- 11) VIJEIKIS, Juozas, VIJEIKIENĖ, Birutė. *Tarptautinis marketingas*. Vilnius: „Vilspa“, 2003.
- 12) BUDREIKAITĖ Danutė. Europos Sąjungos vidaus rinka Laisvas prekių judėjimas. Vilnius 2003.
- 13) ZELLER, Willy. *Brevier der Marktwirtschaft: Kennzeichen einer liberalen Ordnung*. Bern: Spitalgasse, 1997.
- 14) PASS, Christopher, LOWES, Bryan, DAVIES, Leslie. *Dictionary of economics*. London: Collins Reference, 1991.
- 15) CANTWELL, John. A survey of theories of international production., in Pitelis, C.N. and Sugden, R. (eds.), *The Nature of the Transnational Firm*- London: Routledge, 2000.
- 16) BUDREIKAITĖ Danutė. Verslo Europos Sąjungos bendroje rinkoje vadovas. Vilnius 2002.

ĮSTATYMAI IR NUTARIMAI

- 17) Lietuvos Respublikos 2004 m. balandžio 27 d. „Muitinės įstatymas“ Nr. IX – 2183// Valstybės žinios. – 2004, Nr.73 - 2517.
- 18) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 901 „Dėl prekių importo ir eksporto tarifinių kvotų adminiatravimo“// Valstybės žinios. – 2002, Nr. 60 - 2462.
- 19) Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2003 m. lapkričio 25 d. Nr.1453 „Dėl pasirengimo taikyti ES kvotas ir muitų suspendavimą“// Valstybės žinios. – 2002, Nr. 82 - 3521.

STRAIPSNIAI

- 20) LLR ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Anidenpingo mokesčiai ir jų žala, „Laisvoji rinka“ 2003 Nr. 3.
- 21) LLR ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Muitų taikymas ir muitinės formalumai varžo asmenų ir prekių judėjimą „Laisvoji rinka“ 2004 Nr.6.
- 22) LLR ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Lietuva dalyvaus bendroje prekybos politikoje, „Euroverslo naujienos“ 2003.
- 23) Linkaitis Mindaugas, Rusija intensyviau prekiauja su ES, „Verslo žinios“ Nr. 42, Vilnius 2003.
- 24) LLR ekspertas Ramūnas Vilpišauskas, Muitų trukdo žmonių gerovei „Laisvoji rinka“ 2003, Nr.1.
- 25) LLRI ekspertas Ramūnas Vipišauskas, Lietuva dalyvaus bendroje prekybos politikoje, „Euroverslo naujienos“ 2003.

INTERNETINIAI PUSLAPIAI

- 26) *ES siekis - mažinti tarptautinės prekybos apribojimus*. Prieiga per internetą: <http://lrinka.lt>,
- 27) *Euroverslas naujienos*. Prieiga per internetą: <http://www.euroverslas.lt/>
- 28) Užsienio prekybos balansas, 1995 - 2006 m. Prieiga per internetą: <http://stat.gov.lt>
- 29) Statistikos departamento duomenys už 2000 – 2003 m. atnaujinti 2005-07-14. Prieiga per internetą: <http://stat.gov.lt>
- 30) Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Žemės ūkio politika: Prieiga per internetą: www.ekm.lt.
- 31) Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Prieiga per internetą: www.urm.lt.
- 32) Europos komitetas: Prieiga per internetą: www.euro.lt.

33) Lietuvos Respublikos finansų ministeria; Priega per internetą : <<http://finmin.lt>>.

KITA MEDŽIAGA

34) Statistikos departamentas, Lietuvos Respublikos Metraštis 2004 m. Vilnius 2005.

36) Statistikos departamentas, Lietuvos Respublikos Metraštis 2005 m. Vilnius 2006.

37) Statistikos departamentas, Lietuvos Respublikos Metraštis 2004 m. Vilnius 2005.

38) Statistikos departamentas, Lietuvos Transportas ir ryšiai 2005 m. Vilnius 2006.

39) Statistikos departamentas, Lietuvos Energija ir materialiniai ištekliai 2005 m. Vilnius 2006.

40) Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos užsienio prekybos pokyčių Analizė, Vykdytojas: UAB „ETKC“, Kaunas 2005.

41) Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2005 m. Apžvalga, Vilnius 2006.

42) „Ilgalaikės Lietuvos pramonės technologinio vystymosi perspektyvos“. LR Ūkio ministerija/VŠĮ KTU regioninis verslo inkubatorius, Kaunas 2004.

43) Vilniaus universitetas ekonomikos fakultetas doc. A. Miškinis Traptautinės ekonomikos programos konspektas 2005 m. – p3.

SANTRAUKA

TEMA: “UŽSIENIO PREKYBOS ĮTAKA ŠALIES EKONOMIKAI”

Raktiniai žodžiai: eksportas, importas, užsienio prekyba, šalies mokėjimo balansas, muitai, netarifinės apsaugos priemonės.

Užsienio prekyba yra būtina rinkos ekonomikos sąlygomis. Šiandien be užsienio prekybos plėtros yra neįmanoma pasaulinė ekonomikos raida. Užsienio prekyba daro tiesioginę įtaką šalies vidaus rinkai: aktyvėja konkurencija, nes atsiranda pajėgūs konkurentai iš užsienio. Padidėjusi konkurencija verčia vietiniam gamintojam konkuruoti ne tik kainomis, bet prekės kokybe, dizainu ir pan.

Tarptautinė prekyba – tai apsikeitimas prekėmis ir paslaugomis tarp valstybių. Tarptautinė prekyba įpareigoja šalis gauti tam tikrų prekių ir paslaugų pigiau, negu jos pačios gali pasigaminti (lyginamasis pranašumas), arba sudaro sąlygas vartoti prekes ir paslaugas, kurių nebūtų galima gauti iš savo šalies tiekėjų (pavyzdžiui, mažai žaliavų arba pažangesnė technologija).

Lietuvos vykdoma ekonominė politika šiuo metu grindžiama į eksportą orientuotos plėtros modeliu. Tikėtina, jog ateityje stiprės lietuviškų produktų skverbimasis į naujas ES ir pasaulio rinkas, ypač bus didelė paklausa geros kokybės ekologiškiems ir natūraliems maisto produktams.

Lietuvos eksporto apimtys per pastaruosius šešis metus išaugo 130,87 proc.t.y. nuo 14,1 mlrd. Lt 2000 m. iki 32.76 mlrd. Lt 2005 m.

2004 m. gegužės mėn. Lietuva tapo Europos Sąjungos (toliau – ES) nare. ES iš penkiolikos šalių (ES-15) tapo dvidešimt penkių šalių grupe (ES-25). Lietuvos integracija į ES paveikė visą Lietuvos ūkį, įskaitant ir Lietuvos užsienio prekybinius santykius. Apie teigiamą integracijos į ES įtaką šalies užsienio prekybos plėtrai byloja ir eksporto apimčių augimas. Palyginus 2004m. . pirmąjį pusmetį su 2005m pirmuoju pusmečiu eksportas išaugo 24,2proc.

Išanalizavus eksporto prekinę struktūrą už 2000-2005m. didžiausią eksporto dalį sudarė mineraliniai produktai 176,4proc., mašinos ir mechanizmai – 151,8proc., transportas ir transporto įrenginiai – 161,60proc.

Lietuvos importo apimtys per pastaruosius šešis metus išaugo 97,7proc.t.y. nuo 21,8 mlrd. Lt 2000 m. iki 43,1 mlrd. Lt 2005 m. Pagal importo prekinę struktūrą didžiausias importo augimas yra medienos gaminių 213,2proc., transporto priemonių ir įrenginių – 166,74proc., mechanizmų, elektros įrenginių, televizorių, garso įrašymo ir atkūrimo aparatų – 126,74proc. Prekių importas daugiausia padidėjo dėl prekių importo iš NVS šalių. Prekių eksporto ir importo padidėjimui turėjo įtakos tiek prekių fizinės apimtys tiek prekių kainų (ypač naftos ir jos produktų) padidėjimas.

Lietuvos pagrindiniai prekybos partneriai: Rusija, Latvija, Vokietija, Prancūzija, Lenkija, Estija, Švedija, Jungtinės Valstijos.

Visų tarptautinių sandėrių apskaitos apibendrintą rodiklį išreiškia visų šalies įplaukų bei išmokų saldo. Šalis gali turėti teigiamą mokėjimų salda arba neigiamą. Lietuvos užsienio prekybos balansas yra neigiamas t.y. mokėjimų balanso – deficitas. Palyginus 2000m. su 2005m. užsienio prekybos balanso deficitas padidėjo 3700,9mln.Lt. (nuo -6683,7mln.Lt. iki -10384,6mln.Lt.). Užsienio prekybos balanso deficitas mažėja did Eksperto plėtros strategijos tikslas - siekti sudaryti palankias sąlygas plėtoti tradicines eksporto sritis ir rasti naujoms. Šio tikslo įgyvendinimo siekiama kuriant palankią aplinką eksportui, mokant eksportuotojus, didinant prekių ir paslaugų tarptautinį konkurencingumą, plėtojant LR Vyriausybės ir Lietuvos bei užsienio verslo įmonių bendradarbiavimą, ir kt.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1998 m. spalio 19 d. nutarimu Nr. 1282 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. 1160 redakcija) pritarė Eksperto plėtros ir skatinimo strategijai bei patvirtino jos įgyvendinimo veiksmų planą. Eksperto plėtros strategijos tikslas - siekti sudaryti palankias sąlygas plėtoti tradicines eksporto sritis ir rasti naujoms. Šio tikslo įgyvendinimo siekiama kuriant palankią aplinką eksportui, mokant eksportuotojus, didinant prekių ir paslaugų tarptautinį konkurencingumą, plėtojant LR Vyriausybės ir Lietuvos bei užsienio verslo įmonių bendradarbiavimą, ir kt.

SUMMARY

Thesis: "FOREIGN TRADE INFLUENCE ON LITHUANIAN ECONOMY".

Keywords: export, import, foreign trade, country's balance-of-payments, customs, non-tariff security facilities.

Foreign trade is necessary on market economics conditions. Today the evolution of world economics is impossible without expansion of foreign trade. Foreign trade directly influences internal economics of state: a competition is getting more active because of the competitors from the abroad. Rising competition makes local manufacturers to be competitive not only in prices but in quality of goods and design as well.

International trade – is exchanging goods and services between the states. International trade obliges the states to get certain goods and services cheaper than they produce them by themselves (comparative predominance), or makes the conditions for using goods and services which are not possible to be get from local suppliers (for example little of raw or more progressive technology).

The policy of economics of Lithuania is based on the model of expansion orientated to the export. It is credible that entering of Lithuanian production to new markets of European Union and entire world will strengthen in future, also the demand of good quality ecological and natural foodstuff will be especially great.

The range of the export of Lithuania has grown for 130, 87 per cent, that is from 14, 1 billion of litas in the year of 2000 up to 32, 76 billion of litas in the year of 2005.

Lithuania became the member of European Union (EU) on March of 2004. EU earlier consisted of 15 states members (EU-15) became a group of 25 states (EU-25). The integration of Lithuania to EU had influenced all economy / farm of Lithuania including commercial relations with foreign countries. The growth of ranges of the export shows positive influence of the integration to EU on state's expansion of foreign trade. The export has grown for 24, 2 per cent comparing first half-year of 2004 and first half-year of 2005.

According to analysis of goods structure of the export of period of 2000 – 2005 the greatest part of the export was composed of mineral products – 176, 4 per cent, machines and mechanisms – 151, 8 per cent, transport and transport equipment – 161, 60 per cent.

The range of the import of Lithuania within last six years has grown for 97, 7 per cent, that is from 21, 8 billion of litas in the year of 2000 up to 43, 1 billion of litas in the year of 2005. According to goods structure of the import the greatest growth of the import is for wood production – 213, 2 per cent, vehicles and transport equipment – 166, 74 per cent,

mechanisms, electricity equipment, TV, devices of sound recording and re-creating systems – 126, 74 per cent. The growth of import of goods was mostly conditioned by import of goods from NVS states. The growth of import and export of goods was also influenced by physical ranges of goods as well as the growth of goods prices (especially petroleum and it's production).

The main trade partners of Lithuania are: Russia, Latvia, Germany, France, Poland, Estonia, Sweden, USA.

Generalized indicator of the account of all international transactions is expressed by saldo of state's all deposits and pay-outs. The states might have positive or negative saldo of payment. The balance of foreign trade of Lithuania is negative, that means the deficit of balance of payment. Comparing the year of 2000 with the year of 2005 the deficit of balance of foreign trade has grown for 3700, 9 million of litas (from -6683, 7 million of litas up to -10384, 6 million of litas). The deficit of balance of foreign trade decreases by enlarging the export and diminishing the import.

The government of the Republic of Lithuania accepted the strategy of the expansion and incitement of the export and confirmed the plan of the implementation procedure of this strategy by legislating the decision No. 1282, the 19 th of October, 1998 (the edition of the Government desicion No. 1160, 27 th of September, 2000). The purpose of the strategy of the expansion of the export – to reach to create beneficial conditions for the development of traditional areas of the export and forming new ones. The implementation of this purpose is being tried to reach up by creating beneficial environment for the export, by training the exporters, by enlarging international competition of goods and services, by expanding cooperation between the government of the Republic of Lithuania and the companies of Lithuania and foreign companies and etc.

EKONOMINIŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Amsterdamo sutartis: sutartis dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos Bendrijų steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų. Pasirašyta 1997 m. spalio 2 d. Amsterdame, ratifikuota 1999 m. gegužę. Ji aktualizuoja ankstesnes sutartis, kurios yra politinis ir teisinis Europos Sąjungos pagrindas:

- suteikia daugiau galių Europos Parlamentui, taikydama “bendro sprendimo” procedūrą;
- plačiau taiko sprendimų priėmimo kvalifikuota dauguma procedūrą Ministrų Taryboje vietoje sutartiniob alsavimo;
- tobulina Europos Sąjungos kompetencijas įvairiose srityse.

Antidenpingo muitas (antidumping duty) – muitas, taikomas kaip atsakas į neįprastai mažas importuojamų prekių kainas siekiant apsaugoti kitų gamintojų interesus. Taikant šį muitą, siekiama, kad importuojamos prekės kaina būtų lygi arba didesnė už šalyje pagamintos prekės kainą.

Bendrasis vidaus produktas - tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje.

Deficitas (deficit) – trūkumas. Padėtis, kai išpareigojimai viršija turta, kai išlaidos viršija pajamas, importas viršija eksportą, o paklausa viršija pasiūlą.

Direktyva: vienas iš EB institucijų leidžiamų teisės aktų. Direktyvos tikslai yra privalomi valstybėms narėms, tačiau jų įgyvendinimo formas ir būdus vyriausybės pasirenka pačios.

Dotacija: tiesioginė nekomercinė Komisijos išmoka, skatinanti siekti tikslo, atitinkančio Europos Sąjungos politiką.

Europos Sąjunga (ES): Europos valstybių asociacija, siekianti platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių valstybių integracijos. ES struktūrą sudaro trys vadinamieji “ramsčiai”: Europos Bendrijos (EAPB, EEB; EAEB); bendra užsienio ir saugumo politika (BUSP); bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse.

Eksportas (angl. **export**) - tai prekės ar paslaugos, pagamintos šalyje, bet parduotos užsienyje.

Importas (angl. **import**) - tai prekės ar paslaugos, pagamintos užsienyje ir nupirktos naudoti kitoje šalyje.

Infliacija (angl. **inflation**) - prekių ir paslaugų bendrojo kainų lygio didėjimas, pasireiškiantis piniginio vieneto perkamosios galios smukimu. Dažniausiai skaičiuojama metinė infliacija.

Kvota (quota)-gamybos ir prekybos apribojimo forma, kai per tam tikrą laikotarpį leidžiama pagaminti arba įvežti ribotą nustatytos prekės kiekį.

Mokėjimų balansas (angl. **balance of payments**) yra visų sandėrių tarp vienos šalies ir likusių pasaulio dalių gyventojų apibendrintas užrašas arba šalies prekybos ir finansinių sandėrių su visomis kitomis pasaulio šalimis per tam tikrą laiką, dažniausiai per metus, apskaičiavimas.

Ramstis: dažnai vartojamas neoficialus terminas, kuriuo įvardijamos Europos Sąjungos struktūros sudedamosios dalys. Pagrindinis, arba pirmasis, ramstis — tai Europos Bendrijos, apimančios bendrosios rinkos ir pinigų sąjungos, bendros žemės ūkio politikos, struktūrinės politikos ir kitus ekonominės integracijos reikalus. 1992 m. įsigaliojus Europos Sąjungos (Mastrichto) sutarčiai, įsteigti antrasis (bendra užsienio ir saugumo politika) ir trečiasis (bendradarbiavimas saugumo ir vidaus reikalų srityse) ramsčiai.

Reglamentas: vienas iš EB institucijų leidžiamų teisės aktų. Reglamentas yra privalomas visa apimtimi ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse.

Valstybės narės: penkiolika Europos Sąjungos valstybių: Airija, Austrija, Belgija, Danija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Olandija, Portugalija, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija.

Šalies rizika (country risk) – rizika, kylanti dėl neprognozuojamų politinių ar ekonominių tam tikros šalies veiksnių.